

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Mechanismus udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci v kontextu románu 451 stupňů Fahrenheita.

Bakalářská práce

Autor: Lukáš Nosek

Studijní program: B 7507 – Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: ThLic. František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Lukáš Nosek

Studium: P17P0769

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Mechanismus udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci v kontextu románu 451 stupňů Fahrenheita**

Název bakalářské práce AJ: Mechanism of maintaining order in society in relationship to the individual, in the context of Novel Fahrenheit 451

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá mechanismem udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci, s ohledem na otázku prožívání svobody. Téma bude studováno na půdorysu dvou významných literárního díla dystopické literatury. Konkrétně jde o román 451 stupňů Fahrenheita Raye Bradburyho. Metodologickým a teoretickým východiskem bude teorie kultury Reného Girarda a filosofie člověka Emericha Coretha.

BRADBURY, Ray. 451 stupňů Fahrenheita. Přeložil Jarmila EMMEROVÁ, přeložil Josef ŠKVORECKÝ. V Praze: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0407-7. CORETH, Emerich. Co je člověk?. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. Studium (Zvon). ISBN 80-7113-170-9. KIRWAN, Michael. René Girard: uvedení do díla. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0. GIRARD, René. Lež romantismu a pravda románu. Praha: Dauphin, 1998. Studie (Dauphin). ISBN 80-86019-85-3. GIRARD, René, Pierpaolo ANTONELLO a Jo?o Cezar de Castro ROCHA. O původu kultury: hovory s Pierpaolem Antonellem a Jo?em Cezarem de Castro Rocha. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-164-2. GIRARD, René. Obětní beránek. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-255-3. STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filosofie. Vyd 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0. CLARKE, W. Norris. Osoba a bytí. V Praze: Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8. BURDA, František. Za hranice kultur: transkulturní perspektiva. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Oponent: doc. Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci *Mechanismus udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci v kontextu románu 451 stupňů Fahrenheita* vypracoval samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a veškeré použité prameny a informace řádně cituji v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové dne 21. 4. 2020

Poděkování

Rád bych poděkoval ThLic. Františku Burdovi, Th.D. za trpělivost a užitečné rady při zpracování této bakalářské práce.

Anotace

NOSEK, Lukáš. *Mechanismus udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci, v kontextu románu 451 stupňů Fahrenheita*. . Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 67 s. Bakalářská práce

Bakalářská práce se zabývá mechanismem udržení řádu ve společnosti ve vztahu k jednotlivci, s ohledem na otázku prožívání svobody. Téma bude studováno na půdorysu dvou významných literárního díla dystopické literatury. Konkrétně jde o román 451 stupňů Fahrenheita Raye Bradburyho. Metodologickým a teoretickým východiskem bude teorie kultury Reného Girarda a filosofie člověka Emericha Coretha.

Klíčová slova: Transkulturní komunikace, *451 stupňů Fahrenheita*, řád, jednotlivec

Annotation

NOSEK, Lukáš. Mechanism of maintaining order in society in relationship to the individual, in the context of Novel of Fahrenheit 451. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020, 67 pp. Bachelor Degree Thesis

The bachelor thesis deals with the mechanism of maintaining the order in society in relationship to the individual, with respect to the question of the promotion of freedom. The theme will be studied on the ground plan of important literary work of dystopian literature. Specifically, it is Ray Bradbury's Fahrenheit 451. Methodological and theoretical basis will be the theory of René Girard's culture and The Human Philosophy of Emerich Coreth.

Keywords: transcultural communication, 451 degrees Fahrenheit, order, individual

Obsah

Úvod	9
1 Zobrazení jedince ve společnosti	14
1.1 Sebedefinování jedince	14
1.2 Vztah k druhým	17
1.2.1 Clarissa.....	17
1.2.2 Faber	18
1.3 Problematizace života	20
1.4 Svoboda	22
1.5 Vztah ke světu	24
2 Jedincův útěk před realitou.....	26
2.1 Svět útěku.....	26
2.1.1 Co jedinci pomáhá na útěku.....	27
2.1.2 Míméze akceleruje útěk	29
2.2 Podoba společenského útěku	30
2.3 Vymanění se z útěku.....	31
3 Udržování pořádku ve společnosti	33
3.1 Vliv davové mentality	33
3.2 Vymanění jedince z kolektivu	36
3.3 Řád ve společnosti.....	37
3.3.1 Jak funguje mimetická touha	38
3.4 Mechanismus udržování pořádku	41
3.4.1 Mechanismus obětního beránka.....	42
4 Vztah náboženství k předchozím tématům.....	44
4.1 Víra požárnického sboru.....	44
4.1.1 Klíčové prvky náboženské struktury.....	45
4.2 Rozdíl mezi božstvem a Bohem.....	50
4.2.1 Prožívání posvátna	50
4.3 Náboženství versus klíčové tematické okruhy	53
4.3.1 Jedinec.....	53
4.3.2 Útěk	55
4.3.3 Pořádek.....	56
5 Transkulturní perspektiva.....	58
5.1 Význam pojmu transkulturní.....	58

5.2	Projevy transkulturality v románu <i>451 stupňů Fahrenheita</i>	59
5.2.1	Jedinec	59
5.2.2	Útěk	60
5.2.3	Pořádek.....	61
5.2.4	Náboženství	62
	Závěr	63
	Bibliografie	65

Úvod

Bakalářská práce se zabývá problematikou udržování řádu ve společnosti na půdorysu románu dystopické literatury. Konkrétně jde o román *451 stupňů Fahrenheita* Raye Bradburyho.

Toto téma jsem si vybral, protože chci prozkoumat hlubší myšlenky obsažené ve zmíněném díle. Vědecko-fantastické příběhy mě zajímají už od malička. Pod povrchní vrstvou zábavnosti se často skrývají komplikovanější filozofické myšlenky. Předpokládám, že mi práce poskytne prostředí, ve kterém se k nim propracuji.

Vycházím z předpokladu, že hlouběji ukryté myšlenky obsažené v románech souvisejí s tím, jak funguje reálný svět. Místo jednotlivce ve světě románu bude odpovídat místu jednotlivce ve skutečném světě tak, jak ho popisují vybraní filozofové.

Hlavní cíl práce je popsat úlohu člověka ve světě vybraného románu. Konkrétně se zaměříme na problematiku udržování řádu ve společnosti.

K hlavnímu cíli práce se propracujeme skrze dílčí cíle. Každému cíli je věnována samostatná kapitola. Nejprve se budeme zabývat otázkou zobrazení jedince ve společnosti ve vybraném literárním díle. Následně se podíváme na velmi výrazné téma v tomto románu, a to na útěk jedince před realitou. Posléze bude předmětem našeho zájmu otázka řádu ve společnosti a mechanismus udržování pořádku ve společnosti. S tím úzce souvisí role davu a vliv davové mentality na jednání jedince. Na konec přistoupíme k analýze role náboženství ve vztahu k předchozím tématům.

K cílům práce se dopracujeme zodpovězením těchto výzkumných otázek. Abychom pochopili zobrazení jedince ve společnosti románu *451 stupňů Fahrenheita*, musíme odpovědět na tyto otázky:

1. Na základě čeho se definuje jedinec, kdo nebo co je člověk? Dále se budeme věnovat vztahu k druhým a tomu, jaký vliv má na jedince kontakt s jinými lidmi. Co způsobuje, že si jedinec problematizuje svět, a jak svůj problematický vztah k realitě prožívá. Bude nás zajímat i to, do jaké míry je jedinec svobodný. Posléze si odpovíme na otázku, jaký má jedinec vztah ke světu a jaký má pro něho svět význam.

2. Druhý cíl, který se věnuje útěku před realitou, vyvolává následující otázky: jestliže jedinec žije ve světě útěku, jak takový svět vypadá. Co jedinci na útěku pomáhá. Jakou roli ve fenoménu útěku hraje mimetická teorie. Dále si odpovíme na

otázku, jak funguje útěk z širšího společenského hlediska a co přinutí jedince vymanit se.

3. Třetí cíl se zabývá udržováním pořádku ve společnosti. Abychom se mohli věnovat tomuto tématu, musíme rozebrat vliv davové mentality, jaký má vliv na jednání jedince a jak se jedinec může z tohoto vlivu vymanit. Budeme se věnovat povaze řádu ve společnosti, a jak do tohoto řádu zapadá mimetická teorie. Také nás zajímá, jaké jsou konkrétní mechanismy k udržování pořádku. Budeme se zabývat i tím, jak funguje mechanismus obětního beránka.

4. Čtvrtý cíl práce se dívá na předchozí kapitoly skrze náboženskou perspektivu. Jakou roli hraje náboženství pro jedince. Bude nás zajímat, jak vypadá udržování pořádku z náboženské perspektivy.

Metodologie

Na základě studia sekundární literatury jsme vytyčili množství filozofických témat, která se týkají člověka a jeho vztahu k řádu ve společnosti. K jednotlivým filozofickým tématům jsou vztažena témata z románu. Na základě propojení filozofických a románových témat vznikla základní struktura práce, a tedy i dílčí cíle, kterým se budeme věnovat.

V práci budeme používat analyticko-syntetickou metodu. Na základě sekundární literatury rozložíme román na jednotlivá témata. Tato témata dále rozložíme na základní prvky, které sdělují nosné myšlenky. Pomocí syntetické metody propojíme jednotlivé myšlenky obsažené v primární a sekundární literatuře v celek. Tento postup odhalí fungování vnitřních zákonitostí, které nebyly na první pohled zjevné. Posléze jednotlivé prvky opět sjednotíme, abychom nahlédli do fungování jednotlivých filozofických systémů, vztažených k románu jako celku.

Rovněž budeme pracovat komparativním přístupem. Srovnáme jednotlivé románové sekvence, což nám umožní nalézt překvapivé shody, které poslouží jako vodítko k další analýze. Rovněž srovnáme jednotlivé filozofické přístupy, které následně vztáhneme k románovému příběhu.

Vzhledem k tomu, že analyzujeme román na základě porozumění filozofickým myšlenkám, je nevyhnutelné použít i dialektickou metodu. Ve vzájemném dialogu budou patrné odlišné přístupy k sdělování myšlenek. Tím rozumíme jednak románový příběh a jednak filozofické texty.

Do vzájemného dialogu se dostanou i jednotliví myslitelé, ze kterých čerpá tato práce ideovou základnu. Předpokládáme, že nastanou překvapivé shody v jejich názorech na úděl člověka ve vztahu k uvedeným cílům práce.

Filozofové, jejichž práci vztahujeme k románu, považují člověka za duchovní bytost, proto bude mít filozofický přístup přesah i do teologie. Filozofická analýza se zabývá jedincem a jeho místem v řádu společnosti, z čehož vyplývá, že měřítkem všech našich otázek je člověk. Nevyhneme se tedy interdisciplinární komparaci s využitím teorií kulturní a sociální antropologie.

Teorie kultury

Antropologická východiska jsou založena na mimetické teorii kultury Reného Girarda. Girard zkoumal, jakou povahu má touha a jak touha souvisí s konflikty mezi lidmi. Jeho stěžejním objevem je, že romantická oslava autonomní touhy je lež. Zatímco román popisuje realitu takovou, jaká opravdu je. To znamená, že romány reflektují pravou povahu touhy, která je mimetická. Napodobování touhy způsobuje konflikty mezi lidmi. Tyto konflikty mají stejnou strukturu jak mezi jednotlivci, tak mezi civilizacemi.

Další významnou stránkou teorie kultury je přístup k náboženství. Náboženství považuje za jednotící prvek společnosti. Girard analyzuje povahu animistických náboženství, přičemž se snaží dokázat, že křesťanství je založeno na stejných principech. Dokázal pravý opak, protože při práci s biblickým textem odhalil, že evangelium vypráví příběh pravdy o násilí ve společnosti a že křesťanství má přesně opačnou strukturu než primitivní kultury.

Mimetická teorie

Trojúhelníková struktura touhy

Základním kamenem mimetické teorie kultury je trojúhelníková struktura touhy. To znamená, že subjekt (A) netouží primárně po objektu (B). Subjekt touží podle touhy někoho jiného, podle takzvaného prostředníka (C), který touží po objektu a je vzor pro subjekt. Prostředník zaujímá pozici na vrcholu pomyslného trojúhelníku. Subjekt je imitátor prostředníkovy touhy, i když věří ve své svobodné a neovlivněné rozhodnutí.

Girard není první myslitel, který se věnuje povaze touhy. Nejvýznamnějším z jeho předchůdců je G. W. F. Hegel. Hegel také tvrdil, že subjekt netouží primárně po objektu, ale touží po touze někoho jiného. Primárně touží po tom, aby ho ostatní uznali za vlastníka objektu. Hegel to nazval touhou po uznání. Girard Hegela překonal, protože zjistil, že se netouží po touze, ale podle touhy.

Touha je veskrze lidskou vlastností, která determinuje lidské jednání. Nahradila primitivnější žádost, která patří k instinktivní výbavě zvířat. Animální žádost obsahuje brzdné mechanismy, které zabraňují zvířatům vyhladit se navzájem. Lidská touha je mnohem nebezpečnější, protože nemá tyto mechanismy, které zabraňují konfliktům.

Konvergence tužeb

Konflikt může vzniknout mezi subjektem a prostředníkem, pokud si konkurují při přístupu k objektu touhy. Konkurují si v případě, že jsou si blízko, a to jak distančně, tak společensky. Z blízkého modelu se stává rival. Když jsou od sebe vzdálení, konkurovat si nemůžou, pak konflikt nevzniká. Prostředník může být i fiktivní, což je například postava z literatury, kterou subjekt napodobuje.

Akviziční a metafyzická mimeze

Girard definoval dvě polohy touhy. Akviziční mimetická touha touží po hmotném objektu. Metafyzická touha touží po vyšších transcendentních hodnotách. Taková hodnota může být i touha po uznání. Akviziční touha přirozeně přerůstá v metafyzickou.

Metafyzická touha silně ovlivňuje soupeření subjektu a prostředníka. Rivalita mezi konkurenty narůstá, a tak narůstá i míra fascinace prostředníkem. V tomto okamžiku se oba rivalové začínají napodobovat, čímž jejich konflikt nabývá na intenzitě. Jeden považuje druhého za monstrum, za nelidský projev zla. Obě strany se napodobují a obě vidí v protivníkovi netvora. Kvůli vzájemnému napodobování se obě strany konfliktu chovají nelidsky.

Mechanismus obětního beránka

Stejný systém, který se týká jednotlivců, se týká i celé společenské struktury, což znamená, že ve válečných konfliktech se obě strany napodobují. To vede k tomu, že jeden druhého považují za nelidského a démonizovaného protivníka. Konec konfliktu nastane jen zničením jedné ze stran.

Girard popsals další východisko z tohoto problému, které nazval mechanismem obětního beránka. Agresivita rivalů se svede na jeden objekt, který je zlikvidován. Tento akt přinese všem účastníkům sporu klid a mír, protože se agresivita vybije na oběti.

Tak se nám odhaluje paradoxní stránka mimetické touhy. Agresorům se objekt jeví zodpovědný za celý konflikt a stává se reprezentantem absolutního zla. Objekt disponuje takzvaným **dvojím zprostředkováním**. To znamená, že v jedné entitě je obsažena jak absolutně kladná, tak absolutně záporná hodnota. Je tomu tak, protože je oběť zodpovědná za hrůzy konfliktu a zároveň za jeho usmíření. Oběť zprostředkuje usmíření a následnou katarzi,

protože jejím násilným odstraněním je vyvolán mír. Oběť tím získává vyšší transcendentní status a stává se primitivním božstvem.

Evangelium

V biblickém textu je obsažena pravda o násilí ve společnosti a hlavně pravda o mechanismu obětního beránka. V evangeliích je tento fakt ještě patrnější díky Ježíši Kristu, který se dobrovolně stává obětním beránkem. Evangelia se opakovaně věnují tématu přesměrování násilí směrem na oběť.

451 stupňů Fahrenheita – úvod do děje

Hlavní postavou románu je Guy Montag. Montag je požárník, který nemá na starosti hašení požárů, ale jejich zakládání. Požárníci změnili svoje řemeslo, protože v blízké budoucnosti se všechno vyrábí z nehořlavých materiálů. Teď se starají o pálení knih, knihy jsou totiž protizákonné. Každý, kdo je vlastní, oficiálně porušuje zákon, na který požárníci dohlízejí. Bez knih je svět plný bezduchých lidí, posedlých pop-kulturou.

Požárníci bojují proti všem lidem, kteří chtějí vlastnit nebo číst knížky. Ty jsou zdrojem neštěstí, protože svět problematizují. Podle oficiálního stanoviska byl prvním požárníkem Benjamin Franklin, který pátil koloniální knihy ovlivněné Angličany.

Guy Montag projde zásadní změnou náhledu na život. Ke změně ho vyprovokuje přátelství se dvěma dalšími protagonisty příběhu. První je bystrá dívka Clarissa, která je Montagovou sousedkou. Druhý je starý profesor Faber. Oba žijí na okraji společnosti, protože přemýšlejí tvořivě a váží si knih. Další důležitou postavou je Montagova manželka Mildred, která je ukázkovou příslušnicí společnosti fascinované pokleslou kulturou. Manželský vztah sehrává důležitou roli při vývoji hlavního hrdiny, protože je zdrojem velké frustrace. Poslední důležitou postavou je kapitán požárnického sboru Beatty. Beatty je Montagův nadřízený a současně i hlavní protivník.

1 Zobrazení jedince ve společnosti

Jedincem se zabýváme, protože pokud chceme chápat svět a realitu, je důležité začít u toho, kdo se ptá, co je realita.¹ V této kapitole se zabýváme zobrazením jedince ve společnosti z perspektivy románu *451 stupňů Fahrenheita*. Vývoj osobnosti hlavní postavy Guye Montaga osvětluje povahu lidské bytosti. Zaměřujeme se, na základě čeho se on definuje, do jaké míry jeho vlastní identitu ovlivňují vztahy s jinými lidmi a jaký má jedinec vztah ke světu, ve kterém žije.

Guy Montag projde zásadní změnou náhledu na život. Nejprve ukážeme, jak sám sebe definuje před změnou. Následně se zaměříme na to, co změnu způsobilo a jak hrdina románu prožívá přehodnocování náhledu na realitu.

1.1 Sebedefinování jedince

Montag je zpočátku normální člen společnosti. Nevyhledává kolem sebe problémy, které by mu dělaly starosti. Je přesvědčený o svém životním štěstí a ví, jak to na světě chodí. Na povrchu své každodenní existence si je jistý, že je vše tak, jak má být. Jeho chuť do života je motivována slastí. Pokud jí přímo neprožívá, je v útlumu, jako by fungoval na „autopilota“.²

Montagovi jsou lhostejné základní otázky o povaze lidství, zdají se tak samozřejmé, že je komplikované se na ně zaměřit. Jedinec má předporozumění vlastní lidskosti, která ho vede k otázkám o sobě samém.³

K lidství ale patří kladení otázek. Nejzákladnější specifikum člověka je to, že se problematizuje a ptá se na to, kým je. Tím se odlišuje od zbytku světa.⁴ Neexistuje já samo o sobě, jen já, které se odděluje od něčeho jiného. To je vztah já – ono.⁵ Montag je autonomní, jasně ohraničená bytost.⁶ Není jen jednotlivec, je součástí většího celku společnosti.⁷ Vždy ať jedná, nebo na něco myslí, vztahuje to k sobě. K něčemu jedinečnému, co není okolí, ale já.

1 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 9-10.

2 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15-16.

3 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 14-15.

4 CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 49-53.

5 Srov. BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Kalich, 2005. s. 35-40.

6 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15. – „Pocítil neodolatelnou chuť strčit do té žhnoucí pece klacek a na něm opékat pěnové bonbóny.“

7 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – Montag má práci, kterou má rád, a dům, kde bydlí. To znamená, že zapadá do systému, ve kterém plní svou funkci.

Lidské já žije v rozporu mezi tím, že je autonomní a zároveň je součástí světa. Já je jako střed, který Montag vlastní a ke kterému je vztahován celek. Celek zahrnující duši, mysl a tělo.⁸

Montag se zatím nezajímá o hlubší smysl života. Vnímá se jako věc patřící k celku, ne jako něco jedinečného. Klasifikuje se například jako požárník, a proto je nahraditelný jakýmkoli jiným požárníkem.⁹ V celku existence je lhostejným.¹⁰

Toto téma je ilustrované na partnerských vztazích. Jsou příkladem maximální lhostejnosti jednoho člověka ke druhému a hlavně příkladem lhostejnosti jedince k sobě samému.¹¹ Když je Montagovo místo ve světě bezvýznamné, je mu lhostejná i povaha světa. Vnímá svět jako stabilní a kompletní celek. Lhostejně přistupuje i k možnostem, které svět poskytuje. Montag se vydává vstříc možnostem jen za účelem pobavení.¹²

Montagův postoj k životu odpovídá estetickému východisku existence podle Sorena Kierkegaarda. Estetické stadium je první ze tří stadií, kterými člověk prochází během života. Tuto strukturu vývoje lidské osobnosti Kierkegaard zpracoval ve svém nejvýznamnějším díle *Bud' anebo*.¹³

Estetická fáze je nejprimitivnější. Následuje etická a později náboženská. Každým stadiem se posouvá blíž k objevení lidskosti a smyslu života.¹⁴ Montag prochází vývojem, který pozoruhodně odpovídá zmíněné struktuře. Povahu jednotlivých stadií objasňujeme dále prostřednictvím vývoje hlavního hrdiny.¹⁵

V estetickém stadiu se člověk spokojí s množstvím možností, ale nevyužívá je. Vnímá jen na první pohled patrné skutečnosti a soustředí se na snadno dosažitelné a příjemné prožitky. Chybí mu zodpovědnost a vůle k činnému životu. Montag ani nereflktuje, že žije jen za účelem

8 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 9-20.

9 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 20. – Montag poukazuje na symbol 451, který označuje jeho příslušnost k požárníkům. Měl by prozrazovat všechno důležité o jeho životě.

10 Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-223.

11 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 100. – „...my s Petem jsme si vždycky říkali: Žádné slzy, nic takového. Tohle je moje třetí manželství a Petovo taky a oba jsme nezávislí. Vždycky jsme si říkali: Buďme jeden na druhém nezávislí. Pete říkal: Jestli mě náhodou někdo odkrouhne, nic si z toho nedělej a nebreč, radši se znova vdej a na mě nemysli.“

12 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15.

13 KIERKEGAARD, Søren Aabye. *Bud' alebo*. Bratislava: Kalligram, 2007.

14 Srov. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc: Votobia, 1995. s. 197-203.

15 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 89. – „Abych prohlédl. Abych viděl...“

uspokojení přizemních potřeb.¹⁶ Nakonec takový přístup vede k propadu do prázdnoty.¹⁷ Podstatou osoby je tázání, problematizování sebe sama a života. V konečném důsledku je odsouzen k utrpení a úzkosti, i když si to neuvědomuje a myslí si, že je šťastný.¹⁸

Montagův život prochází řadou váhání a vnitřních rozporů. Jsou skryté pod jednoduchou „spokojenou“ figurkou, kterou je navenek. Většinu své pozornosti orientuje na uspokojování povrchních potřeb. Pokud se nežene za slastí, je v útlumu.¹⁹

Subjekt je rozdělen na dvě části. Skrytější, pociťuje strach, osamění a úzkost. V této rovině člověk touží po vyřešení problémů, které kolem sebe tuší. Probouzí se motivace na základě úzkostného pocitu ze světa, ve kterém žije.²⁰ V důsledku se jedná o problém lidskosti a smyslu života.²¹

Pocit úzkosti přítomný v jeho skrytém já je důkazem svobody.²² Úzkost motivuje k řešení problematických stránek života. Člověk se díky tomu může osvobozovat od zaměření jen na slastné prožitky. Podle Kierkegaarda je úzkost skrytá v každém člověku, takže každý člověk má potenciál se osvobodit a směřovat ke kvalitnějšímu prožívání lidství. Kdyby Montag neměl potenciál k osvobození, existenciální úzkost by nepřišla.²³ Svoboda a úzkost, která z ní pramení, je základní podstatou člověka. Vyzývá k vyrovnání se se svou jedinečností. Právě s touto jedinečností se snaží vyrovnat Montagovo skrytější já.²⁴

V románu je popsána emancipace Montagova skrytého já. Jeho ruce dělají úkony, které se přiči jeho svědomí. Například kradou knihy, které mohou poskytovat východisko z úzkosti.

16 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – Popíše to, co naplňuje jeho den a dodává: „To je oficiální stanovisko.“ Montag nemá vlastní názor na svůj život. Neuvědomuje si své pocity a prožitky.

17 Srov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 393-396.

18 Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-223.

19 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15. – Jeho povrchní spokojenost se projevuje zacílením na slasti. Slast nachází v požárnícké práci, a to konkrétně v pálení knih.

20 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 23. – Montag cítí úzkost. Jeden z faktorů, který úzkost způsobuje, je například chladný vztah s manželkou, což je vyjádřeno jejich oddělenými postelemi. s. 79 – Dále úzkost způsobuje skrytá přítomnost války. Není mediálně probíraná, ale neustále přítomná kvůli přelétání hlučných bombardérů. Z úzkosti se pokouší nalézt východisko. Úzkost tak motivuje k činům, které vedou k zodpovědnějšímu životu.

21 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 9-20.

22 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 79. – Neví, co si počít s pocitem marnosti. Úzkost ho motivuje k nalézání odpovědí na zdánlivě nezodpověditelné otázky. Nalézání těchto odpovědí ho osvobozuje.

23 Srov. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc: Votobia, 1995. s. 197-203.

24 Srov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 393-396.

Je si vědom protizákonnosti svého jednání. I přesto knihy hromadí ve skrýši u sebe doma.²⁵ V tomto vnitřním rozporu se vyjevuje potenciál změny pohledu na svět a možnosti osobnostního růstu.

Tato situace nám naznačuje nutnost projevit vnitřní život ven do reálného světa. Člověk se uskutečňuje jen prostřednictvím těla. Když nebude konat v hmotném světě, nebude se vnitřně poznávat.²⁶ Montag se projevuje prostřednictvím krádeží knih.

1.2 Vztah k druhým

V románu je popsána řada situací, které předznamenávají zhroucení Montagova vnějškového já. Subjekt prožívá krizi, díky které už nemůže přehlížet svoje životní problémy. Naprosto klíčovou roli při jeho demystifikaci sehrává blízký kontakt s jiným člověkem. Změnu Montagova myšlení ovlivňují důvěrné kontakty s lidmi, a to hlavně dva momenty. Blízký vztah s dívkou jménem Clarissa a přátelství se starým profesorem Faberem.

Montag prožívá zkušenost se sebou skrze zkušenost s jiným člověkem.²⁷ Před tím se vymezoval jen vůči věcem. Teď se staví vedle jiných lidí a to je vztah, který je kvalitativně na vyšší úrovni. Postoj člověka je dvojitý, buď se chápe vedle jiné věci, nebo vedle jiného člověka.²⁸ Vedle věci se vymezuje vůči celku. Ví, že je jednotlivec, ale ještě neví, že je člověk. Člověkem se stává teprve vedle jiné lidské bytosti.²⁹

1.2.1 Clarissa

Clarissa mu pokládá otázky, které rozkládají to, co si myslí sám o sobě a světě. Otevírá mu oči a jeho myšlení se začíná komplikovat. Montag se zprvu orientuje na základě dominantního diskurzu společnosti, které vládne pop-kultura zaměřená na prvoplánové uspokojování nejnižších potřeb člověka. Otázka, která korunuje všechny předchozí, zní: „Jste

25 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 46. – „...Montag neudělal nic. To všechno učinila jeho ruka, kterou ovládal její vlastní mozek, každý třesoucí se prst měl vlastní svědomí a hořel zvědavostí – ta ruka se stala zlodějem. Teď mu rychle strčila knihu pod rameno, vtiskla ji do podpaží zbroceného potem a s okázalým pohybem kouzelníka vylétla zpět – prázdná...“

26 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 140-151.

27 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 47-50.

28 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15-21. – Postoj já-ono je vyjádřen při slastném výkonu požárníkové služby. Montag se vymezuje vůči věcem, které pálí. Postoj já-ty je vyjádřen při setkání s Clarissou. Montag je v kontaktu s lidskou bytostí a objevuje vlastní lidskost.

29 Srov. BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Kalich, 2005. s. 37-65.

šťastný?“ V záchvatu úzkosti Montagovi dochází, že šťastný není, i když si to o sobě celý život myslel.³⁰

Začíná dekonstrukce Montagova sebepojetí. Tak silnou reakci vyvolává intimní kontakt s Clarissou. Montag ve své osamělosti potřebuje skutečný vztah, protože lidé mezi sebou nemají skutečné vztahy. I když si jsou blízcí, žijí vedle sebe a dokonce spolu mluví, nenaslouchají si.³¹

Každý z těchto lidí žije v jiném světě. Aby na sebe navzájem mohli působit, musí se jeden otevřít druhému. Když se ve vztahu k Ty otevřeme, dostáváme se do jeho světa a stáváme se jeho Ty. Tím se naše světy propojí, a proto mají možnost se rozvíjet. Clarissa se otevřela Montagovi a dostala se do jeho světa, ve kterém byl nejprve sám.³² Prostřednictvím lidské intimity je Montag konfrontován s osamělostí.

Pokud je konfrontován s osamělostí, je konfrontován i se svou jedinečností, ta k osamělosti přirozeně patří. Samota je bytostný znak lidství. Montag může vyprávět o své existenci, ale nemůže ji přímo sdílet. Dělit se může o to, co vlastní, ne o to, čím je.³³

Od jedinečnosti se dostaneme k nenahraditelnosti. Protože Montag už není jen něco jako požárník nebo manžel, ale je někdo. Clarisse by chyběl jako člověk, nehledě na to, kým je. Když Clarissa zemřela, Montag byl překvapený, jak moc ho její smrt zasáhla. Smrt jeho manželky mu je v podstatě lhostejná. Dívka, kterou náhodou potkal na chodníku, je mu bližší než manželka.³⁴

1.2.2 Faber

Před tím než poznal Clarissu a přehodnotil pohled na svůj život, navázal důležitý kontakt ještě s jedním člověkem, se starým profesorem Faberem. Při jejich setkání se poprvé probouzí Montagova lidskost. Montag si všímá knihy, kterou Faber schovává do kapsy. Aniž by věděl proč, neudává starce, i když ví, že jedná protizákonně.

30 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 22. – „Jste šťastný? ... Nejsem šťastný. Říkal ta slova sám sobě. Uvědomil si, že to je pravý stav věcí. Nosil své štěstí jako škrabošku a ta dívka utekla se škraboškou přes trávník a nedalo se jít, zaklepat na její dveře a požádat, aby mu jí vrátila.“

31 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 26. – Montag reflektuje osamělost ve společnosti: „Nikdo nikoho nezná.“ Je z toho rozhořčený a zoufalý. s. 22 – Vztah s Clarissou mu poskytuje východisko z osamělosti a rozvíjí jeho sebepojetí tím, že bourá defektní představy o světě. „Nosil své štěstí jako škrabošku.“

32 Srov. BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Kalich, 2005. s. 37-65.

33 Srov. LEVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 197-200.

34 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 54-55.

Setkání nám jasně ukazuje, že stačí, když se otevře jen jeden z dvojice, aby se přirozeně otevřel i ten druhý.³⁵ Faber s Montagem navazují blízký kontakt. Když se jeden otevře uzavřenému, uzavřený s tím nic nenaděla, a ať chce nebo nechce, dostává se do hlubšího lidského vztahu, který má transformující potenciál.³⁶ Jejich vztah hraje důležitou roli při Montagově demystifikaci. Stařec mu pomáhá ujasnit si, kdo je tím, že mu je blízko a naslouchá tomu, co říká. Montag Fabera neudá, protože s ním má intimní kontakt.

Podle Lévinase intimní kontakt začíná vnímavým pohledem do tváře. Montag se setkal s Faberovou tváří tak, že jej přestal vnímat jako objekt pozorování, tím jej přestal redukovat na předmět. Pokud by se to nestalo, byl by k němu ve vztahu Já – Ono, a to je pro hlubší vztah nedostatečné. Kontakt tváří v tvář umožňuje vnímat za hranice hmatatelné tváře, umožňuje kontakt s niternějším lidstvím.³⁷

Setkává se s ním jako s člověkem a tvář mu umožňuje vnímat jeho zranitelnost. Tvář je nejodhalenější, a proto i nejzranitelnější část člověka. Zranitelnost tváře může vybízet k násilí, ale hlavně sděluje příkaz, nezabiješ. Montag je skrze příkaz vystaven odpovědnosti za Faberův život.³⁸ Tato odpovědnost je absolutní, protože platí, ať jí odmítne nebo přijme. Při jejím odmítnutí, zůstává přítomná ve svědomí.³⁹

Montag zatím nevnímá velkolepý význam tváře, který není v její hmatatelné stránce,⁴⁰ protože je teprve na cestě z estetického východiska existence, ve kterém je vnímána povrchní stránka reality.⁴¹ V etickém stadiu už nejde o to, jakou má Faber barvu očí, nebo jak velký má nos. Jde o transcendentní úroveň, která sděluje, nezabiješ. Montag tuto vyšší rovinu vnímá jen podvědomě.

35 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 80. – Montag nechce navazovat žádný vztah, Fabera potkal jen náhodou. Stařec s ním začíná odvážný rozhovor, promlouvá o svých niterných pocitech. Dává mu tím najevo obrovskou důvěru.

36 Srov. BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Kalich, 2005. s. 37-65.

37 Srov. LEVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 208-210.

38 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 80 – Faber přímo projevuje důvěru v Montagovu odpovědnost. Vydává se mu na milost svou otevřeností. Při jejich rozhovoru si je Montag vědom jeho problému se zákonem. Faber si je vědom, že to Montag ví, i přesto mu dává svou adresu.

39 Srov. LEVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 208-215.

40 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 81. – Montag je sám překvapený, že ho neudává.

41 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 80. – Faber říká Montagovi, že nemluví o věcech, ale o jejich smyslu. To naznačuje Faberovu vyšší úroveň vnímání. To, co Faber sděluje z této úrovně, Montag chápe jen podvědomě.

Nutnost intimnějších vztahů dostává nový rozměr. To platí, zvláště když si uvědomíme, jak často autor tematizuje sebevraždy. Hluboká krize, se kterou se Montag po demystifikaci vypořádává, nám napovídá, že jeden z důvodů sebevražd spočívá v osamělosti.

Blízký upřímný kontakt mu pomáhá nacházet sílu zůstat naživu.⁴² Sebevraždu nepáchá, protože se nechce zříkat své odpovědnosti za druhého, Fabera. Ta vyžaduje angažovanost druhému sloužit. Odpovědnost vychází z obavy ze smrti druhého.⁴³

Kdyby podobné intenzivní osobní vztahy měli všichni, měli by s kým sdílet svůj život. Důvěrné vztahy pomáhají člověku vypořádat se s vnitřní úzkostí z existence, která může být tak beznadějná, že vede k sebevraždě.⁴⁴ Zabíjejí se, protože pro ně život nemá smysl.⁴⁵

Dívka a profesor umožňují rozvoj Montagovy osobnosti tím, že s ním hovoří. Naslouchají mu, navazují opravdový vztah, ve kterém může objevovat svou lidskost.

1.3 Problematizace života

Intimní mezilidský kontakt zapříčinil zásadní změnu Montagova sebepochopení. Uvědomuje si, že není šťastný i přes to, že je svět plný blahobytu. Jak dívka, tak stařec udeřili na strunu jeho pocitu neštěstí.

Montag prochází transformací a začíná uvažovat komplexněji. Změna myšlení je nepříjemná. Prožívá pocity bezvýchodnosti a marnosti, protože se musí vyrovnávat s problémy, kterým dosud nevěnoval pozornost. Hledá odpovědi na otázky, které ho nenechávají na pokoji.⁴⁶

Hrdina románu se vyvíjí, překračuje hranici estetického východiska existence směrem k etickému východisku. Začíná sebe vnímat subjektivně, jako nenahraditelnou bytost. Přicházejí naléhavé otázky týkající se smyslu Montagova údělu na světě. Objevování vlastní jedinečnosti přináší nutnost vypořádat se s vlastní malostí v celku bytí. Jedinec je na všechno sám. Být jedinečný a autonomní znamená mít zodpovědnost za svůj život.⁴⁷

42 BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 127. „U Fabera bylo místo, kde mohl doplnit svoji rychle vysychající nádrž víry ve vlastní schopnost zůstat na živu.“

43 Srov. HAŠKA, Petr. *Levinasova etika*. <https://www.getsemany.cz/node/3728> [online]. Alešova 1247, 252 28 Černošice: Institut ekumenických studií v Praze, 2000, 2000 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/104#comment-form>.

44 Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

45 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 40. – Jeden požárník navedl ohaře, aby ho zabil. s. 48 – Žena se upálila v domě se svými knihami. s. 93 – Faber konstatuje fakt, že sebevraždy jsou běžnou věcí. S. 100 – Mildredina nespécifikovaná kamarádka říká, že její známý skočil z okna. s. 125 – Beatty se vědomě nechal zabít Montagem.

46 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 79.

47 Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

Montagova odpovědnost se projevuje tím, že je schopný vcítit se do obětí požárnícké práce. Začíná mu záležet na lidech, které připravuje o knihy.⁴⁸ Nově si všímá přítomnosti nenávisti na světě, a proto se upíná k naději, že odpovědi na otázky o povaze nenávisti nalezneme v knihách. Vede ho to k vystoupení z požárníckého sboru, který je za násilné pálení knih odpovědný.⁴⁹

Montag stojí před volbou mezi jeho starým estetickým východiskem nebo mezi životem směřujícím k subjektivní pravdě. To je pravda, která se dotýká lidského nitra a formuje celého člověka. Montag se musí odvážně rozhodnout a vydobýt si místo v existenci.⁵⁰

Příležitost k vydobytí životního prostoru mu dávají knihy. Hrdina chce pochopit, jaká je jejich podstata. Během svého života jich mnoho ilegálně nahromadil, skrýval je před ostatními i před sebou. Při demystifikaci ho skutečně začínají zajímat a přestává je skrývat. Přestává se skrývat i jeho vnitřní touha po zodpovězení palčivých životních otázek.⁵¹

Existenciální úzkost je vyvolána tázáním po smyslu bytí. Pokud chce být jen „šťastný“, bez problémů a bez úzkosti, musí ignorovat svou lidskost, ke které přirozeně patří zmíněná úzkost.⁵²

Krise graduje a Montag se dostává do ohrožení života. Jednak ho ohrožuje společnost a jednak má pocit, že nemá smysl se dál o cokoli snažit. Chybí mu starý pohodlný stav, ve kterém ignoruje realitu. Pochybuje, že má smysl usilovat o pochopení světa kolem a sebe.⁵³ Až ve chvíli, kdy je v etické fázi, má schopnost morálního rozlišování. Proto se může zodpovědně rozhodnout. Stojí před volbou: buď – anebo.⁵⁴ Buď zvolí pohodlný stav nevázanosti, nebo autentické bytí sebou, se všemi nepříjemnými důsledky.⁵⁵ Montag setrvá na cestě za

48 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 42. – Projev Montagovy empatie ve prospěch lidí, kterým páli knihy. Jeho empatie se plně rozvíjí kvůli smrti Clarissy. Její smrt je dostatečně velká rána, která proniká k jeho vnímání. To mu umožňuje vcítit se i do lidí, které nezná. Začíná mu záležet na všech jako na jedinečných osobách.

49 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 69. – Montag se definitivně rozhoduje, že přestane pracovat jako požárník.

50 Srov. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc: Votobia, 1995. s. 197-203.

51 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 110.

52 Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 9-20.

53 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 83.

54 Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

55 Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 113. – Montag se rozhodnul skoncovat s prací požárníka, vrací se na stanici. Teď má příležitost emancipovat své rozhodnutí. Na stanici poslouchá argumenty svého nadřízeného, které jsou tak přesvědčivé, že by si chtěl rozmyslet. Stojí před volbou, jestli zůstane poslušným požárníkem, nebo jestli bude riskovat své bezpečí ve jménu nových ideálů. Nové ideály jsou inspirované Faberem a Clarissou.

Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 113.

pochopením knih a dalších problémů. Krizi překonává a dostává se pryč z města plného zaslepených lidí, pryč ze svého starého způsobu života.

Vyvrcholení transformace, při kterém je Montag v ohrožení života, je příznačný prvek vývoje osobnosti, kterému se věnuje René Girard.⁵⁶ Girard popisuje zhroucení autonomního subjektu. Subjekt zásadně přehodnocuje svoje názory a přístup k životu. Prochází demystifikací, kdy odhaluje pravý stav věcí.⁵⁷ Demystifikace je pro subjekt, tedy Montaga, velmi nepříjemná, připomíná prožitek smrti a vzkříšení.⁵⁸

1.4 Svoboda

Montag má schopnost se svobodně rozhodnout a jako každý člověk má potenciál k vykonání činu. Než čin vykoná, stojí před rozhodnutím, zda ho vůbec vykoná. Toto rozhodnutí nemůže udělat nikdo jiný, jen on sám. To znamená, že svoboda se vztahuje k jeho jedinečnosti.

Samotné rozhodování nemusí být svobodné, protože k svobodné volbě se člověk musí postavit zodpovědně. Pokud to neudělá, zříká se svobody.⁵⁹ Montag se zříkal svobody před změnou, když se bezmyšlenkovitě hnal za slastí.⁶⁰ Jako lidská bytost byl v jádru svobodný pořád, ale nechoval se tak.

Po transformujících zkušenostech začíná směřovat k svobodnějším životu. Uvědomuje si, že je odkázán jen sám na sebe,⁶¹ což je nezbytně nutné pro zodpovědný přístup k životu.⁶²

Montagova zkušenost se svobodou je paradoxní. Ve chvíli, kdy opravdu směřuje k svobodnějším životu, je zmitán neovladatelným nutkáním, které zdánlivě omezuje jeho

⁵⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

⁵⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 22. – Montag prochází demystifikací, uvědomuje si, že není šťastný. Následně prožívá velkou úzkost a strach. Situaci dokresluje prostor, který je popisován jako hrobka bez vzduchu a světla.

⁵⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 90. – Montag se cítí, jako by umíral. Nemá co ztratit, což ho vede k riskantnějším činům.

⁵⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 95.

⁶⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15. – Opakovaně dělá rozhodnutí, která ho vedou k požitkářským podnětům. Pokaždé, když se tak rozhodne, zříká se zodpovědnosti za své činy. Například, když se rozhodne pálit knihy, prožívá obrovskou slast a nevnímá žádné trápení.

⁶¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 71. – Montag se rozhoduje zůstat v nepříjemné situaci a pocitech, i když ho manželka svádí k rozptylující zábavě. Odpovědně stojí na svých nohou a nechce se rozptylovat. Zároveň se v něm rodí nutnost skutečně podniknout akci proti požárníkům.

⁶² Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 68-71.

svobodné rozhodování.⁶³ Toto nutkání ho vede ke krádežím knih a jejich studování. Montag zakouší dvě odlišné formy svobody.⁶⁴ Jednak je to vnější svoboda, která pro něho znamená vlastnění knih i přes přísný zákaz. A jednak to je vnitřní svoboda. Svoboda od vnitřní nutnosti, která determinuje člověka zevnitř. S touto vnitřní svobodou má Montag problematičtější vztah.⁶⁵

Lidský život je vždy do jisté míry podřízen vnitřním nutnostem. Následně osvětlíme, jak je možné, že Montag směřuje k svobodnějším životu, přestože cítí neodbytné nutkání, které zdánlivě omezuje jeho svobodu.

Pomůže nám srovnání Montagova nutkání s nutkáním jeho manželky Mildred. Mildred je závislá na silných práscích na uklidnění a telestěnách⁶⁶. Pro zábavu jezdí rychlým autem a přejíždí zvířata. To jsou jediné podněty, které dokážou uspokojit její otupělou duši.⁶⁷ Cítí nevladatelnou touhu se těmto slastem oddávat. Bez tohoto rozptýlení nemůže být, protože není schopná žít, vstříc reálným životním faktům.⁶⁸

Montag cítí úplně jiné neodkladné puzení. Potřebuje se vyrovnat s problematickými stránkami světa. Dalo by se říci, že hledá dobro tam, kde cítí, že je zlo. Svoboda není nesmyslná libovůle, ale smysluplné a zodpovědné směřování k dobru. Pokud se člověk vyhýbá konfrontaci s fakty, nemůže být svobodný.⁶⁹ Montag směřuje k svobodnému životu i přes omezující nutnosti.⁷⁰

Telestěny i knihy hrají důležitou roli v životě jedince. Mohou osvobodovat, anebo naopak věznit rozptýlením od životních problémů. Mají moc nad člověkem,⁷¹ protože ho inspirují, ať chce nebo nechce.⁷²

⁶³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 72. „Nemůžeme nic dělat. Nemůžeme je spálit.“ – Naléhavá nutnost, kterou cítil, bránila ve spálení knih, které nahromadil ve skříňce u sebe doma.

⁶⁴ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 85-125.

⁶⁵ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 91.

⁶⁶ Telestěna je totéž co televize, jen zabírá celou stěnu místnosti. Většina lidí má víc telestěn, než jednu. Z místnosti se stává virtuální realita.

⁶⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 71.

⁶⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 118.

⁶⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 95-125.

⁷⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 71. – Montagovu cestu ovlivňují dva druhy nutností. Jsou to nutnosti rozptylující jeho pozornost, což je například rychlá jízda autem. Pak jsou to nutnosti, které ho vedou k svobodnějším životu, například neodbytný pocit, že studiem knih vyřeší své problémy.

⁷¹ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 46. – „...pouze okamžik na přečtení jediné řádky, ale ta mu v následující minutě zazářila v mysli, jako by mu ji tam někdo vpálil rozžhaveným železem.“ Pasáž výmluvně líčí moc knihy nad lidskou myslí. Tato moc je jedním s činitelů Montagovy touhy po knihách.

⁷² Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 97.

Každý člověk má svobodu otevřít se motivační síle. Ta ho může motivovat k zodpovědnému životu, ve kterém se rozhoduje svobodně. Může jej však ovlivnit i negativně tak, že pokříví jeho porozumění situaci. Svobodně se rozhodne k činu, ale díky špatnému porozumění je svoboda pokřivena.⁷³

K osvětlení vztahu mezi subjektem a zmíněnou motivační silou nám poslouží mimetická teorie Reného Girarda. Podle ní je lidská touha primárně determinována zvenčí. Základní tezí je, že toužíme podle touhy někoho jiného. V případě Montaga je krásně vidět jeho touha po knihách. Ví, že jejich držení je protizákonné, i přes to po nich prahne a riskuje svůj život. Chce je získat a následně i prostudovat. Netouží po nich na základě vlastního porozumění, ale kvůli napodobování touhy.⁷⁴ Setkává se s lidmi, kteří po knihách touží, a proto po nich prahne stejně jako oni.

1.5 Vztah ke světu

Montag přehodnocuje svůj náhled na sebe a skrze to přehodnocuje i náhled na svět a realitu. Z toho plyne, že vnímání světa je proměnlivé. Subjekt nejprve vnímá realitu jako něco neměnného nebo věčného. Tím se vymezuje zorný úhel, kterým vnímá svět.⁷⁵

Svět můžeme chápat jako horizont poznání a jako objektivní realitu. Člověk zkušenostně poznává objektivní realitu. Stává se z ní subjektivní svět, který působí na člověka jako něco určujícího.⁷⁶ Montag si nedovedl představit jiné uspořádání reality, než na jaké byl zvyklý.⁷⁷

Každý člověk má jedinečný svět, který do velké míry ovlivňuje jeho myšlení. Jedinečný horizont poznání, kde má prostor k emancipaci.⁷⁸ Prostor pro Montagovu emancipaci je omezený převažujícím společenským diskurzem, ve kterém žije.⁷⁹ Odstup od tohoto světa mu poskytne příležitost k přehodnocení svých názorů.⁸⁰

⁷³ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 89-97.

⁷⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

⁷⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – „...domy byly samozřejmě odjakživa ohnivzdorné.“

⁷⁶ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 51.

⁷⁷ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – Ukázalo se to v rozhovoru s dívkou: „Je to pravda, že kdysi dávno požárníci požáry hasili místo toho, aby je zakládali? Ne, domy byly samozřejmě odjakživa nehořlavé.“

⁷⁸ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 47-70.

⁷⁹ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 108. „...vždyť jsi byl ještě nedávno jedním z nich. Jsou si tak samozřejmě jisti, že budou takhle žít věčně. Ale nebudou.“

⁸⁰ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 51-52.

Odstup získává díky kontaktu s odlišnými lidmi. Tito lidé žijí na okraji společnosti, a proto jsou schopni hodnotit ji s odstupem. Vidí problémy tam, kde je ostatní přehlížejí, protože jsou na ně zvyklí.⁸¹ Z toho plyne, že člověk je přirozeně vrostlý do světa skrze jiné lidi.⁸² Montag je nejprve v kontaktu se standardními členy společnosti, jejichž horizont poznání mu je blízký. Posléze navazuje kontakt s lidmi, kteří myslí odlišně. Tak se mění jeho pohled na realitu. Svět se mu začne jevit problematický až nesnesitelný. Montag se přemění tolik, že přestane být schopen zapadat do starého společenského uspořádání.⁸³

⁸¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 73.

⁸² Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 47-70.

⁸³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 42-44. – Transformace Montagovy osobnosti způsobuje, že je roztržitý. Z neopatrnosti se neubrání tabuizovaným otázkám o smyslu požárnické práce. Další projev roztržitosti je, že si zapomíná helmu při rutinním požárnickém výjezdu. To jsou první projevy jeho vyčleňování ze zaběhlého řádu.

2 Jedincův útěk před realitou

Kapitola se věnuje tematice úniku před realitou, jak ji zobrazuje román *451 stupňů Fahrenheita*. V předchozí kapitole jsme popsali strukturu jedince, včetně jeho problematického vztahu ke světu a realitě. Navážeme podrobnější analýzou světa, ve kterém žije, přičemž se zaměřujeme na únik před realitou.

Nejprve se budeme věnovat tomu, jak v románu vypadá realita, a osvětlíme, proč je svět na útěku. Dále se zaměříme na individuální únik a na to, co konkrétního jedince vede k útěku. Následně se budeme zabývat tím, jak se jev útěku před realitou projevuje ve větším společenském měřítku. Nakonec osvětlíme vymanění jedince ze světa útěku.

2.1 Svět útěku

Svět, ve kterém Montag žije, je plný lidí, kteří uhánějí obrovskou rychlostí tryskovými automobily. Obrovská rychlost dělá ze světa jen šmouhu. Realita se tak rozplývá včetně všech, kdo v ní žijí.⁸⁴ To odpovídá vnímání světa Guye Montaga před začátkem transformace. Všichni lidé se vyhýbají přímé konfrontaci s fakty a jsou motivováni požitkářskými vášněmi. Žijí ve světě bezprostřední zábavy, která je znovu a znovu začíná nudit.⁸⁵ Lidé jsou pohlceni na první pohled oslnivým pop-kulturním světem.⁸⁶

Takto vypadá objektivní svět Guye Montaga. Jednotlivci, kteří v něm žijí, se do tohoto světa narodili a okamžitě jeho pravidla přijali. Téměř nikoho nenapadne, že by to mohlo být jinak.⁸⁷

Montagův svět interpretujeme perspektivou Maxe Picarda. Picard popisuje svět jako svět útěku. Všichni a všechno utíká. Než se člověk rozhodne utíkat, už je na útěku, protože se do takové reality narodí. Zároveň si nikdo utíkání neuvědomuje, protože samotný útěk se

⁸⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 21.

⁸⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 30. – Montagova manželka je člověk, který se opakovaně začíná nudit. Projevuje se to na jejím vztahu k telestěnám. Chce čtvrtou telestěnu, protože rychle zapomněla, že před nedávnem dostala třetí. Ani si nepamatuje, kdy ji třetí uspokojila, a už jí chybí čtvrtá.

⁸⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 26. – Projevuje se to masovostí a anonymitou všech lidí. Pop-kulturní svět stanovuje normu povrchních vztahů a rychlé snadno dostupné zábavy. Drsnější projev útěku je situace, kdy se Mildred předávávkou návykovými prášky.

⁸⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19.

rozprostírá přes horizont poznání všech lidí.⁸⁸ Když se člověk do takového světa narodí, nemůže znát nic jiného než útěk. Proto se zdá, že je moc útěku absolutní.⁸⁹

Když někdo neví, že utíká, nemůže vědět, před čím utíká. Podle Picarda všichni utíkají v konečném důsledku před Bohem, posledním cílem všech věcí.⁹⁰ Pokud jev útěku vztáhneme k předchozí kapitole, člověk utíká sám před sebou a před svým niternějším lidstvím. Utíká před svou originalitou a jedinečností, která jej nutí stát na vlastních nohách čelem k realitě. Skrze vyprávění románu jsme už nastínili, že takový postoj je spojený s úzkostí a člověk se jí přirozeně vyhýbá.⁹¹ Úzkost člověka vede k vlastní niternosti a v konečném důsledku i k Bohu. A Bůh je ten, před kterým utíkáme.⁹²

2.1.1 Co jedinci pomáhá na útěku

Montagova manželka Mildred je ideálním představitelem člověka na útěku.⁹³ Jejím útěku napomáhají teletěny, které odvádějí pozornost od reálného světa. Na teletěnách jsou vysílány pořady, které lidem nahrazují skutečný život. Jeden z oblíbených pořadů se jmenuje Rodinka. Připomíná telenovelu nebo situační komedii. Tento pořad si získává diváky speciální možností být součástí pořadu. Divák dostane scénář, podle kterého čte repliky jedné z postav. Každý divák se tak může přímo zapojit do rodinných konverzací v seriálu.

Mildred tráví veškerý volný čas s náhradní rodinou. Pohodlně tak nahrazuje vřelost skutečného lidského kontaktu.⁹⁴ Kromě toho jsou teletěny plné abstraktní smršť barev a působivých dynamických záběrů. Obrazy doprovázejí někdy rytmické někdy kakofonické zvuky. Všechno se navzájem nelogicky prolíná za účelem větší působivosti. Zpravodajské informace mají podobnou strukturu. Vše je podřízeno rychlé působivosti.⁹⁵ Na světě přestala mít místo kvalita, všichni jsou posedlí kvantitou.⁹⁶

Lidskému útěku pomáhá forma umění, která se jeví jako něco odlišného od skutečnosti, jejíž součástí je všudypřítomný útěk. Člověk se k tomu jinému upíná, a proto nemyslí na útěk.

⁸⁸ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 47-70.

⁸⁹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku.* Praha: Dauphin, 2016. s. 13-16.

⁹⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku.* Praha: Dauphin, 2016. s. 13.

⁹¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita.* Praha: Plus, 2015. s. 22.

⁹² Srov. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie.* Olomouc: Votobia, 1995. s. 197-203.

⁹³ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita.* Praha: Plus, 2015. s. 23. – „Ve světle malého plamínku, který držel v ruce, na něj pohlédly dva bledé oblázky, dva bledé oblázky utopené v potůčku čiré vody, nad níž ubíhal běh světa a nedotýkal se jich.“

⁹⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita.* Praha: Plus, 2015. s. 30.

⁹⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita.* Praha: Plus, 2015. s. 53. – „tonul v hudbě a v ryzí kakofonii“

⁹⁶ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku.* Praha: Dauphin, 2016. s. 15.

Mysl je neustále zaměstnaná hlukem, takže nemá čas přemýšlet,⁹⁷ je vlastně prázdná.⁹⁸ Tento virtuální svět je navržen člověkem, proto nezobrazuje problémy, kterým se lidé chtějí vyhnout. Telestěny mohou ukazovat svět útěku, jen ho ukazují krásnější a zbavený nepříjemností reality.⁹⁹ Díky tomu se útek legitimizuje, protože jeho prvky vypadají krásně a v pořádku.¹⁰⁰

Mildred se žene za zábavou a slastí. Podněty, kterými se obklopuje, ji opakovaně začínají nudit. Znovu a znovu se musí vydávat na útek. Neustále zjišťuje, že ji jedna telestěna nebo jen jedna tabletky nedokáže uspokojit. Oddává se impulzivním požitkům a ty vždy skončí nudou. Když se opakovaně zaměřuje na náhlé věci, už ji nic nepřekvapí.¹⁰¹

Časem začínají vybublávat zvrácené vášně.¹⁰² Montagova manželka potřebuje stále extrémnější podněty, které by odvedly pozornost od útěku.¹⁰³ Paradoxně ji vrhají na ještě rychlejší útek. Pokaždé, když udělá něco zvráceného, zapomene na to, uteče před nepříjemnou realitou. V hloubi duše si to však potřebuje uvědomit, proto chybu opakuje a dovádí ji do větších a větších extrémů.¹⁰⁴ V blízkosti nebezpečí, že narazí na fakta, před kterými utíká, začíná ještě rychlejší útek.¹⁰⁵

Telestěny tyto extrémy legitimizují.¹⁰⁶ Důsledkem je, že Mildrediny činy vypadají nevinně. Proto koná ještě extrémnější činy, které by konečně zaujaly její pozornost. Na ty opět zapomíná a útek akceleruje.¹⁰⁷

Jiné ženy na tom nejsou lépe. Lhostejné manželské svazky jsou ukázkou toho, jak útek dokáže nabourat autentičnost mezilidských vztahů. Partneri jsou si lhostejní, mateřství je redukováno na jakési vlastnění dětí. Ve světě útěku je smrt jen informací o změně stavu člověka.

⁹⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 84. – Montag prožívá toto zahlcení mysli. Nastává situace, kdy se snaží přečíst jeden úsek z Bible, ten si chce zapamatovat a pochopit. Všudypřítomný hluk v jeho okolí mu to znemožňuje, protože mu zanáší mysl vtíravými slogany. Jeho mysl je tak plná, že se nemůže naplnit ničím hodnotným.

⁹⁸ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 18.

⁹⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 88. – Telestěny hrají největší roli v ovlivňování názorů společnosti. Ukazují ploché vztahy, agresivitu a kvantitativní povahu věcí. Základní charakteristika všech pořadů, které vysílají, je to, že jsou zbaveny bolesti života. Všichni jsou hezčí a dokonale zbavení všech „pórů“.

¹⁰⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 120-126.

¹⁰¹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 75-79.

¹⁰² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 71.

¹⁰³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 100-101.

¹⁰⁴ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 26.

¹⁰⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 14-15.

¹⁰⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 30. – Telestěny nahradily její život iluzí. Chce čtvrtou stěnu, aby byla iluze dokonalá. Nechce svůj pokoj, ale pokoje všech ostatních. Chce všechny jiné pokoje, které můžou vysílat, kromě toho jejího opravdového. Když se telestěny vypnou, ukazuje se, že je pokoj prázdný a pustý. Alegoricky to vyjadřuje její vztah k celému životu.

¹⁰⁷ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 26.

Láska mezi partnery by problém mezilidské lhostejnosti vyřešila, ale pro útěk je nevhodná, protože připomíná boží lásku. Tak jsou všichni lidé odsouzeni žít v plochých, a proto i osamělých vztazích. Důsledkem je, že se nerozvíjí individuální identita jedinců, což opět vyhovuje útěku.¹⁰⁸

Mildred je na telestěnách závislá. Když jí Montag znemožnil přístup k telestěně a tím i k Rodince, připravil ji o nekonečné rozptýlení. Nebyla to schopná vydržet a doslova utekla před problémy jinam.¹⁰⁹ Tuto reakci považuje za správnou, protože by se tak zachoval každý, koho zná. Vedle útěku společnosti se její útěk zdá být lhostejným.¹¹⁰

2.1.2 Miméze akceleruje útěk

Lidská touha má mimetickou povahu, proto je strhnutí k útěku ještě snadnější. Lidé svoje touhy nevědomě ohýbají a přizpůsobují modelům z literatury nebo z telestěn.¹¹¹ Média mají primární moc nad lidskou svobodou. Telestěna je perfektní prostředník, který může distribuovat touhu. Posedlost kvantitou, agresivita atd. jsou objekty, které jsou předkládány lidem k toužení. Diváci mají přesně diktováno, co je v pořádku a co ne. Všichni mají určeno, po čem mají toužit.¹¹² Protože norma nastolená médii je jen rozptýlení.

Společnost je plná snobů, kteří nevěří vlastnímu úsudku. Snobové, mezi které patří i Mildred, si nechávají diktovat své touhy někým jiným. Jsou otroky módy, která stanovuje normu, jak mají vypadat rodinné vztahy a většina dalších aspektů života.¹¹³ Ten, kdo tuto normu stanovuje, není skrytý, proto je objekt touhy odsunut do pozadí. Snobové mohou toužit po čemkoli, ať už touží po rychlé jízdě autem nebo po telestěně. Pořád jsou řízeni jedním prostředníkem.¹¹⁴ Prostředník je například televizní Rodinka nebo parta, jak jí někdy říká Mildred. Ať dělají cokoli, přijde jim to skvělé. A vzhledem k tomu, že se na Rodinku dívají „všichni“, to přijde skvělé téměř každému ve společnosti. Tímto způsobem prostředník stanovuje normu útěku.¹¹⁵

¹⁰⁸ Srov. BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Kalich, 2005. s. 37-65.

¹⁰⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 118.

¹¹⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 17.

¹¹¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 30.

¹¹² KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

¹¹³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 30.

¹¹⁴ Srov. GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha: Československý spisovatel, 1968. s. 26-30.

¹¹⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 56-57. – Mildred komentuje průběh svého dne, který naznačuje, že je posedlá Rodinkou. Nemyslí na nic jiného a tráví u ní většinu času.

2.2 Podoba společenského útěku

Pro pochopení světa útěku je klíčový rozhovor, který vede Montag se svým kapitánem Beattym. Beatty vyloží, jak funguje svět. Vykreslený řád pozoruhodně odpovídá řádu útěku.

Kultura a umění, kterému lidé holdují, má „limonádovou úroveň“.¹¹⁶ Jsou pokleslé, jednoduché až hloupé. Úpadek vzešel od lidí ze zdola, protože se masy přestaly zajímat o hodnotnější komplexní informace. Časem se ukazuje, že komplikovanější informace lidi rozčilují a vyvolávají v nich nepokoj. Nepříjemné informace, zpravidla ukazující realitu v pravém světle, jsou cíleně likvidovány ve prospěch štěstí a klidu řadového člověka.

Všichni by měli být srovnání, nikdo nesmí vyčnívat z řady, aby neprovokoval. Každý člověk je napěchovaný obrovským množstvím zbytečných nebo povrchních dat, potom má pocit, že přemýšlí, a je spokojený. Zná jen příjemná data. Podle Beattyho je zvědavost nebezpečná, když se někdo ptá proč, stane se nešťastným. Pokud vše funguje automaticky nebo instinktivně, stane se člověk klidnější a spokojený.¹¹⁷

Věci jsou jednoduché a hloupé, protože jsou zařízeny jakoby provizorně. Nic nesmí vypadat dokončeně a solidně, protože to překáží dynamickému útěku. V tak rychlém světě musíme být připraveni na všechno. Proto jsou věci i lidé redukováni na neutrální střed, připravený na množství eventualit.¹¹⁸ Lidé už nejsou bráni jako konkrétní lidé, protože by byli solidní. Solidní individuum vyzařuje sílu, která strhává pozornost a přitahuje ostatní lidi. Pokud je něco hotové, je přesně dáno, jak se s tím má zacházet, proto by s takovým člověkem nešlo dobře manipulovat. Místo konkrétních lidí je amorfni člověčenstvo.¹¹⁹

Jednotlivci, kteří tvoří toto amorfni člověčenstvo, žijí v estetické fázi existence.¹²⁰ Jejich posedlost množstvím možností zacílených na slast dokonale zapadá do světa útěku.¹²¹ Nic se nemusí skutečně prožívat, zážitky se zkatologizují a jde se pro další.¹²²

Jak by se lidé mohli zaměřit na něco komplexního, co vyžaduje trpělivost, když útěku překáží solidní a pevné věci. Solidní individuum, které vyzařuje sílu, musí zaujímat

¹¹⁶ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61.

¹¹⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61-69.

¹¹⁸ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 20-21.

¹¹⁹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 32-34.

¹²⁰ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

¹²¹ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 39. – „jdeme do zábavního parku a tam otravujeme lidi, rozbíjíme okna v Rozbíjírně nebo ničíme auta velkou ocelovou koulí v Ničírně.“

¹²² Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 21-22.

zodpovědný postoj k životu. Takový postoj začíná zaujímat i Montag, což se projevuje i tím, že strhnul Fabera k odvážnějším činům.¹²³

Fenomén útěku je významně akcentován díky zlověstnému tušení války, během rozvíjejícího se příběhu. Montag ale tuší, že se děje něco zlého, až když začíná vystupovat z útěku a staví se problémům čelem. Vědomě prožívá strach z války.¹²⁴ Strach z absolutního zničení, kterému se všichni ostatní vyhýbají.

Válka je jako hrozivá maska, která dokáže zakrýt obrovskou úzkost ze skutečnosti útěku.¹²⁵ Konečné absolutní zničení Montagova města vyjadřuje, jak hrozivý je strach z objevení útěku. Rozložené, promíchané a žhavé proudící město alegoricky zobrazuje, jak vypadá útek. Pohlédnout na něj vyvolává fatální úzkost.¹²⁶

2.3 Vymanění se z útěku

Montag je zmatený a úzkostný, ale čelí životním problémům. Prožívá krizi, neví, kam směřuje ani co má dělat. Připadá si jako blázen.¹²⁷ Už není schopný zapadat mezi ostatní lidi a stává se štvancem.¹²⁸

Montag vytrvá na cestě za tím, čemu věří. To má za následek vymanění se ze společenských okovů. Je unášen řekou klidu pryč od rušného města plného hlučných lidí. Prožívá naplnění, s jakým se dosud neseťkal. Nakonec se setkává se skupinou starců žijících mimo město. Jejich hodnoty jsou přesně opačné než většiny společnosti, protože si váží vzdělání a ticha.¹²⁹

Jednotlivec je schopný vymanit se ze světa útěku, ale s masou to nic neudělá.¹³⁰ Montag si musí nejprve uvědomit, že utíká. Kdo ví, že utíká, nemůže uvěřit, že drží pohromadě, proto cítí úzkost. Cítí se rozervaně, což může vést až k šílenství.¹³¹ Úzkost může člověka dovést i

¹²³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 86-87. – Montag připadá Faberovi odvážný a nutí ho vyrovnat se se svou zbabělostí. Faberova zběhlost spočívá v tom, že nekoná žádné akce proti společenskému řádu, který mu už dlouho vadí.

¹²⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 109.

¹²⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 34-40.

¹²⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 159-160.

¹²⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 133.

¹²⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 44.

¹²⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 142-147.

¹³⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 13.

¹³¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 21. Montag vykazuje známky rozpolcené osobnosti. Mohla by to být i obyčejná rozpolcenost, kterou občas prožívá každý člověk. Je důležité na to upozornit, protože Picard považuje rozštěpení osobnosti za příznačnou psychickou poruchu člověka na útěku.

k Bohu. Někomu, kdo jde cestou pravdy, úzkost poslouží jako varování před nebezpečím útěku.¹³²

Pokoj a naplnění, které Montag prožívá, vypadá jako splynutí s Bohem popsané Picardem. Je to opačná zkušenost než útěk. Vládne řád, pokoj a klid. Útěk už neexistuje jako něco naléhavého a určujícího, je mimo něj, vzdaluje se od něj. Věci útěku nechá útěku a sám je v klidu a pokoji.¹³³ Montag prožívá takový zážitek, když vrcholí příběh. Po tom, co prožil demystifikaci, se stává štvancem společnosti, do které nezapadá. Doslova utíká před stíháním, které by mu přineslo smrt. Najednou přestává utíkat a skrývá se v řece, která ho pomalu unáší od města, ruchu a všech hlučných lidí. Když je zpátky na souši, poprvé prožívá klid a pokoj pramenící z prožívání okamžiku.¹³⁴

Lidé mimo útěk projevují obrovskou sílu v budování světa vnitřní svobody. Jen prostřednictvím vnitřní svobody dokážou bojovat s úzkostí. Nezapomínají myslet na pokoru, protože při splnění takového úkolu je člověk hrdý na své činy. Bez pokory by se vydali znovu na útěk, protože by si s úzkostí jen zahrávali. Úzkost by dlouho nevydržela jen jako hračka a zase by se stala jejich pánem.¹³⁵ Montag je teprve na počátku svojí cesty, ale i přes to se u něj projevuje stejný druh pokory. Váží si jedné knihy, kterou se snažil zachránit před Beattym, a hlavně si váží pasáže, kterou si zapamatoval. Vyzrálost projevuje tím, že čeká na vhodnou chvíli k recitování úryvku z Bible.¹³⁶

¹³² Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 66-69.

¹³³ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 151-154.

¹³⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 144-145.

¹³⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 69-74.

¹³⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 165.

3 Udržování pořádku ve společnosti

Ve světě útěku scházejí tři věci. První je kvalitativní hodnota uvnitř věcí, která na první pohled nemusí být líbivá. Druhá je čas v klidu a v tichu přemýšlet. Třetí věcí je právo na emancipaci, podmíněnou kombinací prvních dvou možností.¹³⁷

Třetí možnost se přímo týká mechanismu udržování pořádku, a tím i řádu společnosti. Montag, nebo kdokoli jiný, nemá právo emancipovat svou jedinečnost nebo plody individuálního uvažování. Lidi omezuje restriktivní systém vybudovaný na davových hodnotách.

V této kapitole se budeme věnovat tématu omezení emancipace jedince. Nejprve se podíváme na to, jak román ukazuje davovou mentalitu z perspektivy Guye Montaga. Potom rozebereme povahu řádu ve společnosti a strukturu restriktivního systému udržujícího pořádek.

3.1 Vliv davové mentality

Vlivu davové mentality na jedince jsme se dotkli v předchozích kapitolách. Věnovali jsme se tomu, jak Montag zapadá a později nezapadá do společnosti. Společnost můžeme v některých případech nazývat masou nebo davem.¹³⁸

Montag se zpočátku orientuje na základě dominantního diskurzu společnosti, která je pohlcená konzumem a jednoduchou pop-kulturou. Ta odvádí pozornost od reality. Montag je osamělý, protože nenavazuje hlubší sociální kontakty. Nerozvíjí se tak jeho individualita. V jeho světě by všichni měli být srovnání, nikdo nesmí vyčnívat z řady, a proto je Montag pro existenci jako celek bezvýznamný.¹³⁹ Když se v něm začíná probouzet individualita, přestává zapadat mezi ostatní.¹⁴⁰

¹³⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 88-91 – Faber stručně nastíní základní tři prvky, které chybí společnosti.

¹³⁸ R. NEŠPOR, Zdeněk, ed. *Masa. Sociologická encyklopedie* [online]. Jilská 1, 110 00 Praha 1: Sociologický ústav AV ČR, 2018 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masa>

¹³⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65 – Beatty vysvětluje, že všichni musejí být stejní. Říká to Montagovi ve chvíli, kdy se začíná lišit. Domlouvá mu, aby se vrátil zpátky do zajetých kolejí.

¹⁴⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 84 – Montagova odlišnost se projevuje například tehdy, když je mezi větší skupinou lidí na ulici. Všichni jsou zvyklí na neustálý hluk reklam. Montag ten hluk nemůže vydržet, i když ho před nedávnem vůbec nevnímal.

Tento výčet Montagových vlastností pozoruhodně odpovídá člověku, který patří do masy. Hannah Arendtová v práci *Původ totalitarismu*,¹⁴¹ klasifikovala masu jako skupinu lidí, kteří nemají pocit sounáležitosti. Lidé, kteří patří do masy, jsou neutrální v názorech, a proto i neangažovaní v realitě. Zanikání styku s bližními přerůstá v zaniknutí styku s realitou. Následuje ztráta schopnosti zakoušet a myslet. Masový člověk je osamělý a manipulovatelný, proto má pocit postradatelnosti, z čehož nachází východisko v egocentričnosti.¹⁴² Potlačuje v sobě velký hněv, proto nalézá rozptýlení ve světě fikce a v touze po konzumu.¹⁴³

Výčet vlastností masy je výčtem vlastností člověka na útěku. Egoismus je příznačná charakterová vada člověka na útěku. Picard egoismus interpretuje jako nutnost člověka nalézt svoje kontury. Jako se ztrácí individualita, tak přestává existovat lidské nitro.¹⁴⁴ V mase se rozloží jedinečnost člověka, proto má potřebu objevit ji. Individualitu nalézá tak, že volá „já, já, já“. Není to projev ducha. Je to jen volání, které znamená: „jsem tady“.¹⁴⁵ Z lidstva se stává amorfni útvar, ve kterém všichni volají „já“. Lidé si neváží společnosti svých bližních.¹⁴⁶

Osamělost způsobená rozplynutím niternosti je důležitý prvek davové mentality. Povrchní mezilidské vztahy podporují rozklad individuality. Stejně působí na člověka i dav. Lidé s rozloženou individualitou podlehnou davu snadněji.¹⁴⁷ V davu jsou skrytí před svojí osamělostí, protože člověk připravený o individualitu není schopen prožívat vlastní pocity.¹⁴⁸ Hlavní rozdíl mezi masou a davem je v tom, že masa je pasivní a dav je aktivní. Dav potřebuje cíl, společný pro jeho účastníky.¹⁴⁹

¹⁴¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996.

¹⁴² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 77-78. – Egocentričnost společnosti je patrná, když si Montag uvědomuje Clarissinu ryzost. Clarissa nemyslela jen na sebe. Je to obzvlášť patrné ve srovnání s jeho manželkou, která myslí jen na sebe. Přes svou egocentričnost se nedokáže vcítit ani do manžela.

¹⁴³ Srov. MOLÁKOVÁ, Jana. Hannah Arendt: Od masové společnosti k holocaustu. <https://manipulatori.cz/> [online]. Rybná 716/24, Staré Město, 110 00 Praha 1: Manipulátoři.cz, 2015, 6.10.2015 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/hannah-arendt-od-masove-spolecnosti-k-holocaustu>.

¹⁴⁴ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 15.

¹⁴⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 34-40.

¹⁴⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 100. – Lhostejnost mezi partnery, o které jsme se zmínili v první kapitole, je projev egocentričnosti. Je pro ně důležitější rozpadající se já než niterný vztah.

¹⁴⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – Beatty líčí Montagovi, jakým způsobem dav zajišťuje člověku šťastný a klidný život. Stačí být ve velké skupině a problematické stránky života mizí.

¹⁴⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 29. – jako Montagova manželka, která raději spolyká hodně prášků na uklidnění, než aby přemýšlela nad kritikou.

¹⁴⁹ Srov. R. NEŠPOR, Zdeněk. Dav.

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana [online]. Jilská 1, 110 00 Praha 1: Sociologický ústav AV ČR, 2018, 10. 11. 2018 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav>.

Jak v popsané společnosti, tak i v davu vybublávají zvrácené vášně. V předchozí kapitole jsme popsali, že to je důsledek rozkladu osobnosti a fenoménu útěku.¹⁵⁰ V davu se osobnost rychle rozkládá, tím padají i osobní zábrany. Jednání jedince se proti jednání davu zdá lhostejné,¹⁵¹ a tak má prostor brutalita. Brutální jednání je důležitý prvek davového chování.¹⁵²

Masovost společnosti, ve které Montag žije, je podporována mediální masáží a udržována restrikcí požárníků. Na první pohled se zdá, že je masovost cílený projekt, ale není tomu tak. To, co vytvořilo masu, jsou lidé sami. Úpadek kultury vzešel ze zdola, lidé se sami zaměřili na pop-kulturu. Pěstuje se jednoduchá zábava, čím víc kolektivních sportů, tím líp. Hlavně aby se nemuselo myslet, čím je vše automatictější a instinktivnější, tím jsou lidé spokojenější. Hlavní cena myšlenky nebo činu je určena ztrácejícím se člověkem, který se jen chce projevit. Pravda a lež jsou redukovány na prostředky projevu.¹⁵³

Nedostatek komplexních informací podnítl lidskou nesnášenlivost.¹⁵⁴ Menšiny protestovaly proti urážkám jejich důstojnosti a systém jim šel naproti. Z masy se stal dav toužící po zadostiučinění, a tak se začalo s cenzurou. Na cenzuře stojí restriktivní systém udržování pořádku, který podporuje davovost. Všichni musejí být stejní. Z lidstva se stává abstraktní masa, protože mají všichni komplexy z lidí vyčnívajících z davu.¹⁵⁵ Takoví lidé jsou likvidováni.¹⁵⁶

Masový člověk potřebuje východisko z pocitů méněcennosti, osamělosti a potlačené agresivity. Toto východisko nalézá v davu, který mu pomůže utéct před realitou. Dav potřebuje zaměření k nějakému cíli. Nejefektivnější společné zaměření je proti společnému nepříteli. Například proti lidem, kteří urážejí menšiny.¹⁵⁷ Plodem je vzájemný pocit sounáležitosti všech

¹⁵⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 26. – Člověk se snaží vyrovnat se svým činem (hříchem), tak ho opakuje.

¹⁵¹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 17.

¹⁵² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 45. – Požárníci se při službě chovají velmi agresivně. s. 71 – Mildred pro zábavu přejíždí zvířata. s. 39 – Mládež se baví život ohrožujícími hrami. s. 34 – Požárníci tráví volný čas na stanici zabíjením zvířat, při krvavých hrách.

¹⁵³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65.

¹⁵⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 102. – Úzkoprsost ovlivňuje politické názory Mildred. Na teleshowny je vysílána politická debata. Když je někomu špatně rozumět a není esteticky příjemný, automaticky propadá.

¹⁵⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 32-34.

¹⁵⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61-69.

¹⁵⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – V jednom dialogu se Montag dozvídá od Beattyho, jakým způsobem se propadla kultura na současnou jednoduchou úroveň. Menšiny protestovaly proti sebemenšímu aktu, který by ohrozil jejich postavení. Když se autoři filmů a knih báli dotknout jakéhokoli citlivého tématu, přestali tvořit zajímavá díla.

lidí. Masovému člověku nevadí, že v davu ztrácí individualitu. Ve světě útěku je na to zvyklý. Člen davu si užívá pocit jednoty, který pramení ze zaměření na oběť.¹⁵⁸

3.2 Vymanění jedince z kolektivu

Subjektivní realita Guye Montaga určuje jeho názory na svět. Součástí tohoto světa je nutnost zapadat do kolektivu. Tento fakt je tak samozřejmý, že je velmi komplikované reflektovat příslušnost k této mase.¹⁵⁹

Stejně funguje vztah jedince vůči útěku. Útěk je tak samozřejmý, že na něj nemyslí.¹⁶⁰ Montagovi se daří vymanit ze společnosti, protože se hroutí jeho staré já. Hroutí se, protože část jeho osobnosti pociťuje naléhavou úzkost, se kterou se potřebuje vypořádat. Tím vykročil za svůj horizont poznání směrem k jedinečnosti a autonomii.¹⁶¹ Stojí před volbou buď zůstat součástí masy, anebo se stát svobodnějším jedincem.¹⁶² Knihy poskytují příležitost k emancipaci jeho svobody. Plodem jeho usilovného pátrání po pravdě je vyčlenění z kolektivu.¹⁶³

Vymaňuje se z kolektivu, protože už nemá vlastnosti a zájmy společné s většinou lidí. Nevymanil se kvůli vlastnímu vědomému rozhodnutí. Vystoupení z kolektivních mechanismů je vedlejším účinkem jeho transformace. Společnost ho separuje přirozeně, protože se jednotlivcům hnusí jeho odlišnost.¹⁶⁴

Montag si nejprve musí uvědomit, že je součástí masy nebo davu, až potom se může vymanit. Pokud si to Montag uvědomí, kolektiv ho vyloučí sám od sebe. V jistém okamžiku si Montag všimá, že už nezapadá. Chybí mu to, protože dav poskytuje východisko z pocitů samoty

¹⁵⁸ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 45-50.

¹⁵⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 51.

¹⁶⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 13-19.

¹⁶¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 18-23. – Dialog s Clarissou ho postupně rozkládá, dokud nenalezne skrytou úzkost, která povede k demystifikaci.

¹⁶² Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

¹⁶³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 121. – Nejenže je přirozeně vyloučen z kolektivu svou zjevnou odlišností, ale je vyloučen i z požárního sboru.

¹⁶⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 84-85. – Montag je podivín, který pohoršuje veřejnost svou odlišností. Tuto skutečnost dokonale ilustruje situace, do které se dostal, když jednou jel v podzemní dráze. Sedí mezi spolupasážéry a čte knihu. Vzhledem k tomu, že je neustále rušen okolním hlukem, ztrácí přičetnost a ventiluje svůj stres křikem. Toto chování značně narušuje jemnocit všech spolupasážerů.

a úzkosti.¹⁶⁵ V tom okamžiku má příležitost k zodpovědnému a svobodnému rozhodnutí. Toto rozhodnutí ho vede k cestě proti proudu společnosti.¹⁶⁶

Montag pravidlům nevzdoroval cíleně. Cítil neodbytnou vnitřní nutnost vypořádat se s úzkostí. A vzhledem k tomu, že plodem tohoto snažení je rozvoj individuality a lidské niternosti, přestal zapadat mezi ostatní. Až po změně pohledu na život je schopen se zodpovědně rozhodovat. Může si vybrat, jestli se vrátí zpět, nebo vystoupí z kolektivních mechanismů.¹⁶⁷ Z toho vyplývá, že jen díky rozvoji vnitřní svobody se můžeme osvobodit i od vnějších determinant.¹⁶⁸

3.3 Řád ve společnosti

Nejprve se zaměříme na strukturu řádu ve společnosti. Dále se budeme zabývat konkrétními mechanismy, které předcházejí konfliktům.

Důležitým prvkem řádu ve společnosti je romantická oslava touhy, podle které všichni lidé žijí svoje autonomní životy a naprosto svobodně si vybírají cíle a zájmy, které dál určují jejich jednání. Toto přesvědčení je základním stavebním kamenem společnosti, ve které Montag žije. Předchozí podkapitola nám ukázala, že to není pravda. O člověku, který je součástí masy nebo davu, nelze říci, že je autonomním jedincem.¹⁶⁹ Společnost je plná jedinců žijících v romantické iluzi.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Srov. R. NEŠPOR, Zdeněk. Dav.

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana [online]. Jilská 1, 110 00 Praha 1: Sociologický ústav AV ČR, 2018, 10. 11. 2018 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav>.

¹⁶⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 86. – Montag si upřímně přeje poznat svět, kterému nerozumí. Definitivně se rozhoduje ve chvíli, kdy cítí neodbytný pocit lítosti nad ztraceným klidem.

¹⁶⁷ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

¹⁶⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 72. – Montagův vztah ke knihám alegoricky vyjadřuje, jaký má vztah ke své vnitřní svobodě. Ve chvíli, kdy knihy přestává skrývat, přestává skrývat i vnitřní napětí. Když zbrkle začíná studovat knihy, začíná poznávat sám sebe.

¹⁶⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 101. – Montag se pokouší konverzovat se skupinou žen. Při rozhovoru je zjevný jejich zvrhlý přístup k mateřství. Děti nesmí za žádnou cenu způsobovat bolest a námahu. Nesmí jakýmkoli způsobem omezovat matčinu svobodu. Tento zápal pro svobodu je dokladem rozkladu osobnosti, který je legitimizovaný telestěnamí.

¹⁷⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 19-21.

Kapitán Beatty je dobrým příkladem „romantického“ člověka.¹⁷¹ Obává se, že někdo bude omezovat jeho svobodu a autonomii. Jedna z elementárních lží romantismu je, že autonomii jedince ohrožuje vnější svět.

Lidské jednání je primárně determinováno napodobováním touhy někoho jiného. To znamená, že lidská touha není autonomní, ale inspirovaná. Je založená na vnější determinaci.¹⁷² Většina lidí si toho není vědoma. Montag si to začíná uvědomovat během transformace osobnosti, které jsme se věnovali v první kapitole. Vědomě prožívá naléhavou nutnost, která ovlivňuje jeho jednání. Proto je blíže k pravdě, než „svobodný“ Beatty.¹⁷³

3.3.1 Jak funguje mimetická touha

Mimetická touha je klíčový prvek celé společenské struktury. Na základě touhy jedinci definují svou relativní individualitu, současně se díky ní vymezují vůči ostatním. Jinými slovy touha lidi spojuje a současně odděluje od ostatních.¹⁷⁴

Montagova touha po knihách je ideální příklad, který osvětlí, jakým způsobem funguje mimetická touha a jak zapadá do společenského řádu. V předchozích kapitolách jsme poukázali na to, že knihy hrají stěžejní roli v životě jednotlivců. Mají moc inspirovat k touze, stejně jako inspirují telestěny nebo jakékoli jiné médium. V tomto případě nebudou knihy prostředníkem určujícím touhu. Knihy budou cílem touhy.¹⁷⁵

Na dvou příkladech ukážeme dva odlišné typy touhy, z nichž jeden nevede k násilí a druhý nevyhnutelně vede ke konfliktu.

První situace nevyvolává konflikt. Montag se setkává se ženou, která touží po knihách. Touží po nich tolik, že pro ně položí život. Její touha inspiruje Montagovu touhu. Podvědomě začíná toužit po knihách stejně jako ona. Stejně jako všichni lidé, kterým knihy pálí.¹⁷⁶ Konflikt

¹⁷¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61-69. – Beatty agresivně říká, že se nikdy nechce setkat s člověkem, který by hledal mezery ve stabilitě světa a v nauce o poznání.

¹⁷² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

¹⁷³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61-69. – Beatty není standardní zaslepený člověk. Má podstatně větší vhléd do světa než masa. Lež romantismu neprohlédl. O lidech, kteří rádi čtou, říká, že jsou nebezpeční a že se s žádným takovým člověkem nechce setkat. Romantická oslava autonomní touhy je propojená s kulturní náladou na úplně základní úrovni. Na tak základní, že si to ani sečtělý Beatty neuvědomuje.

¹⁷⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 23-24.

¹⁷⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 46. – První výjezd požárníků za účelem pálení knih vyjadřuje důležitost knih. Knihy jsou v centru pozornosti všech lidí na scéně. Je přítomná žena, která pro ně položí život. Montag si jednu knihu tajně ukořistí. Všichni požárníci nosí knihy na velkou hromadu a dovádějí na nich jako malé děti.

¹⁷⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 46-47.

mezi ženou a Montagem nevzniká, protože si nekonkurují v přístupu ke knihám. Žena je odstraněna ze scény a nechává volný prostor pro Montaga.¹⁷⁷

Druhá poloha touhy je podstatně problematičtější, protože provokuje ke konfliktu. Montag není jediný požárník, který touží po knihách. Touží po nich všichni požárníci, protože jsou vystaveni stejným podnětům. Mezi jednotlivými požárníky může dojít ke konfliktu, protože jsou ve stejném společenském prostoru. Navzájem si tedy konkurují.¹⁷⁸

Dvě polohy touhy nám také prozrazují něco o hierarchickém vztahu mezi modelem a imitátorem. Konkrétně se jedná o vnější a vnitřní zprostředkování. Ve vnějším zprostředkování je model a imitátor daleko, takže si nemohou konkurovat, při vnitřním zprostředkování si konkurují, a tak vzniká konflikt.¹⁷⁹

Montagova touha má ještě další dimenzi, protože touží po plnosti bytí.¹⁸⁰ Jinými slovy touží po východisku z úzkosti a po odpovědích na problematické otázky.¹⁸¹ Tuto touhu mu zprostředkuje Faber a Clarissa.¹⁸² Jejich napodobování ho vede k sekundárnímu cíli, a to ke knihám. Montag je neustále ve velké blízkosti zapovězených knih. Jejich zapovězení ho vede k úsudku, že jsou důležité.¹⁸³

Další prostředník, který Montaga hodně ovlivňuje, je kapitán Beatty. Vyznačuje se sečtělostí a nevědomě dává najevo, že je v knihách obsaženo lákavé tajemství. Jak Beatty, tak Montag v knihách nacházejí naději, která by mohla vést k onomu metafyzickému naplnění.¹⁸⁴

Vzhledem k tomu, že touží po stejném objektu, stávají se rivaly. Beatty zjišťuje, že Montag vlastní knihy, a proto se postará o Montagovo zničení.¹⁸⁵ Konflikt, ve kterém si jsou

¹⁷⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

¹⁷⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 64-69.

¹⁷⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

¹⁸⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

¹⁸¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 73. – Montag říká, že se řítí do propasti a že se pokusí nalézt východisko v knihách.

¹⁸² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 80. – Faber byl první, kdo Montagovi představil touhu po vyšším naplnění a posléze i po knihách. Řekl zmatenému Montagovi, že mluví o smyslu a vnitřní povaze světa. Vnitřní povahu věcí může vnímat jen ve vyšším stádiu vnímání, díky Faberovi ho takové vnímání začíná lákat.

¹⁸³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 72. – Beatty ve svém monologu hodně pošpinil knihy. Montag odhaluje knihy až teď, když je jejich zapovězení zpečetěno.

¹⁸⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 49. – Beatty cituje zakázané texty. s. 125 – Sebevražda Beattyho dokládá jeho prožívanou touhu po naplnění.

¹⁸⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 109-115.

oponenti blízko, způsobuje, že subjekt je svým konkurentem fascinován.¹⁸⁶ V momentu, kdy baží po stejném objektu, se i přes jejich dosavadní přátelství objevuje rivalita. U Montaga se objevuje i fascinace konkurentem, protože ho pokládá za neporazitelného a téměř božského nepřítele.¹⁸⁷

Mimetická touha je klíč, pomocí kterého můžeme pochopit strukturu společnosti. Všichni živočichové na zemi jsou ovládáni instinktem, který disponuje brzdnými mechanismy. Tyto mechanismy zajišťují bezpečné soužití zvířat stejného druhu. Lidé jsou ovládáni touhou, která je vede do konfliktů.¹⁸⁸

Konflikt pramení z konvergence tužeb. To znamená, že subjekty, které touží po jednom objektu, si navzájem překáží v cestě za jeho dosažením. Knihy by samozřejmě mohli dostat všichni rovným dílem, mohli by si je půjčovat nebo jich vytisknout víc. To se nestane, protože požárníkům nejde o vlastnění knih.¹⁸⁹ Jde jim o to, aby je nedostal nikdo.¹⁹⁰

Objekt touhy se dělí do dvou typů: na otevřený a uzavřený. Například telestěny jsou otevřeným objektem, protože jsou k dispozici všem lidem. Subjekty si v jejich dosažení nekonkurují. V případě knih je to přesně na opak. Knihy nejsou přístupné pro nikoho, a když je někdo vlastní, dostává se automaticky do konfliktu s požárníky.¹⁹¹ Požárnický vztah ke knihám je zvrácený, protože dělají z knih uzavřený objekt touhy. Uzavírají ho svým dohledem nad zákazem knih a vymáháním tohoto zákona. Z toho vyplývá, že požárníci jsou strůjci konfliktu.¹⁹²

Zmíněné konflikty jsou pro společnost nevyhnutelné, ale lze se jim přirozeně vyhnout díky hierarchickým hranicím. Problém je, že se bortí tento přirozený stabilizační

¹⁸⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 29-36 Z jiné perspektivy bychom to mohli interpretovat jako touhu po uznání moci nad knihami. V tom případě by Beattymu nešlo o jejich vlastnění, ale o to, aby ho všichni ostatní uznali za jejich vlastníka.

¹⁸⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 95.

¹⁸⁸ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 24.

¹⁸⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 109—114.

¹⁹⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 36-45. Montag se dostal do problémů kvůli vlastnění knih. Beatty mu domlouval, aby se na ně vykašlal a vrátil se zpět do dobře vyjetých kolejí požárnické organizace. Montag dostal ultimátum, buď donese knihu Beattymu dobrovolně, nebo si ji vezme sám, což by způsobilo Montagovo zatčení. Montag knihu donáší na stanici a podává jí Beattymu. Ten se na ni ani nepodívá a hodí ji do koše. Situace výstižně vykresluje požárnický vztah ke knihám. Sami je nechtějí vlastnit, ale chtějí, aby je nevlastnil nikdo jiný.

¹⁹¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 68. – Beatty konstatuje, že každý dovede rozebrat a složit telestěnu. Pochopit a napsat knihu ne.

¹⁹² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 64-69.

mechanismus.¹⁹³ Všichni se snaží dosáhnout rovnosti a tím si zajistit štěstí, ale ve skutečnosti jen roste masa lidí, kteří mají přístup ke stejnému objektu touhy a zároveň disponují stejným potenciálem ho získat.¹⁹⁴

3.4 Mechanismus udržování pořádku

Montag je součástí instituce, která se stará o pořádek ve společnosti. Požárníci se považují za ochránce klidu a míru. Střeží mysl všech lidí, aby byli šťastní. Knihy, jak už jsme zmínili, jsou mocné a požárníci je považují za nebezpečné.¹⁹⁵

Požárnícká organizace je restriktivní systém, který lidem zamezuje v přístupu ke knihám, které by mohly stimulovat jejich mysl a duši. Podoba tohoto restriktivního systému vyplynula z tuposti společnosti, zaměřené na konzumní svět plný rychlého uspokojení tužeb. Z knih se stal cíl agrese společnosti a požárníků. Pálí se to, co lidi provokuje a co podněcuje zvědavost.

Beatty vysvětluje Montagovi logiku požárnícké organizace. Knihy vedou k problematizování světa a to odvádí od štěstí. Lidé, kteří je čtou, vedou ostatní stejným směrem. Takže požárníci stojí proti lidem, kteří mají zodpovědnost za neštěstí ve společnosti. Proto je legitimní pálit knihy a vynucovat poslušnost masy.¹⁹⁶

Napomáhání přirozené tendenci člověka k útěku udržuje společnost v klidu. To, co jsou knihy a jaký mají vliv na člověka, je systematicky mystifikováno. Jsou nazývané nepravými jmény a je jedno, jak moc je popis knihy nebo spisovatele vzdálený od pravdy. Cíl je uvést lidi do zmatku a fakta do chaosu.¹⁹⁷ Přesto, že se požárníci pokládají za bojovníky s chaosem,¹⁹⁸ používají chaos jako nástroj na ovládnutí lidí.

Lidé, kteří touží po knihách, jsou nepatrnou menšinou na světě unášeném pop-kulturou. Proto jsou vhodné jako oběť. Zlikvidování oběti lidi uklidňuje. Oběť je symbol, který naznačuje,

¹⁹³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61. – Beatty vykládá Montagovi, jak to na světě chodí. V první řadě se zmíní o tom, že je společnost masová. Dále se věnuje myšlence rovnosti a tomu, že jsou všichni postavení do řady, aby si nikdo nepřipadal méněcenný.

¹⁹⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 36-45.

¹⁹⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – „Kniha je jako nabitá puška v nejbližším sousedství.“

¹⁹⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65-69.

¹⁹⁷ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 46-47.

¹⁹⁸ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 111. – „Drž se požárníků, Montagu. Všechno ostatní je strašný chaos.“

že je na světě rád.¹⁹⁹ Požárníci pořádají „cirkusová představení“ pro veřejnost.²⁰⁰ Jejich zásahy jsou organizovány převážně v noci, aby byla podívána působivější. Je to působivé pro veřejnost i pro požárníky. Montagovi přináší výkon požárnícké práce maximální slast. Prožitek slasti je důležitý nástroj požárníckého představení. Je to další způsob, jak odvádět pozornost k příjemným věcem.

Pálení distribuuje slast a současně předvádí násilí.²⁰¹ Požár spalující zapovězené knihy je vrchol zpusťování. Fascinace obrazy zpusťování je příznačný symptom člověka na útěku. Zpusťování života jednotlivce je těmito obrazy legitimizováno.²⁰²

Nestačí jen vykonat pomstu za zločiny ohrožující klid. Společnost je jako obecnstvo, které prahne po násilí na oběti.²⁰³ Nastíněný systém, který udržuje pořádek ve společnosti, Girard nazval „mechanismus obětního beránka“. Následně se podíváme na to, jak funguje a jak se vztahuje k mimetické teorii.

3.4.1 Mechanismus obětního beránka

Akviziční mimetická touha po objektu přerůstá v metafyzickou touhu, která touží po vyšších hodnotách. Dokud jde jen o objekt, je naděje na konec konfliktu. Ve chvíli, kdy jde o transcendentní hodnotu, jakou je například moc nebo touha po uznání, je konflikt téměř neukončitelný.²⁰⁴

Už jsme popsali, že mezi jednotlivci konflikt graduje a končí tím, že je jeden fascinován druhým. Stejně to funguje i ve větším společenském měřítku. Základní rys této fascinace je napodobování. To je patrné v požárníckém boji proti chaosu. Nevědomě pracují způsobem, kterým ho vyvolávají.²⁰⁵ Napodobování je vidět i v jejich fascinaci knihami. Sice po nich touží

¹⁹⁹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 49-56.

²⁰⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 92.

²⁰¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 45. – Požárníci se při každém požárníckém zásahu chovají agresivně. I přes to, že stačí vzít knihy a spálit je, si užívají násilné ničení vybavení domů, kde se skrývají knihy.

²⁰² Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 120-126.

²⁰³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 124. – Montag spálil svůj dům a představení skončilo. Dav se rozutekl. Po tom, co bylo chvíli podezřelé ticho, se lidé zase začínají hrnout, aby viděli, jaké další násilí probíhá.

²⁰⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 55-57.

²⁰⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 45-64.

jinak než oběti požárníckého spalování,²⁰⁶ ale touží po nich stejně silně. Knihy jsou smyslem a cílem jejich existence.²⁰⁷

Když spor přeroste v metafyzický, protivníci se začínají démonizovat. Obě strany považují svého protivníka za absolutní zlo, které ohrožuje jejich základní lidské hodnoty. V tomto okamžiku hrozí konflikt vedoucí k absolutnímu zničení.²⁰⁸

Eskalování konfliktů do extrémů popisuje Picard, který říká, že se lidé bojí absolutního zničení a tak před ním rychleji a rychleji utíkají, proto páchají čím dál větší zvěrstva, na která systematicky zapomínají,²⁰⁹ protože jim připomínají skutečnou povahu konfliktu. Zvěrstva páchají znovu a znovu.²¹⁰

Východisko z tohoto začarovaného kruhu poskytuje obětování oběti. Všechna agresivita a soutěživost jednotlivců nebo skupin je nasměřována na oběť. Všichni se spojí, aby zvítězili nad společným nepřítelem. Ať už je důvod ke sváru jakýkoli, obětováním je problém vyřešen.²¹¹ Jako oběti jsou vyhledáváni jedinci na okraji společnosti, jako jsou vlastníci knih prahnoucí po vědění.²¹²

Vzhledem k tomu, že oběť je jen zástupná, není vyřešen opravdový problém společnosti. Pro zachování míru se musí obětování opakovat. Tím je podmíněna existence požárníků, protože významnou součástí jejich úlohy je opakovaně předvádět divadlo, při kterém se upaluje oběť.²¹³ Pálení knih není jen povinnost zabraňující konfliktům, je to i rituál. Rituálnost v jejich jednání vyjevuje náboženskou stránku požárnícké organizace, kterou rozebereme v další kapitole.

²⁰⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 43. Důvod existence požárníků je pálit knihy. I když je nechtějí vlastnit, jsou jejich cílem. Existence knih je smyslem existence požárníků.

²⁰⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 48.

²⁰⁸ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 55.

²⁰⁹ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 67. – „Nech ho zapomenout na to, že je na světě něco jako válka.“

²¹⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 26.

²¹¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 45-64.

²¹² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61-65.

²¹³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 61-63.

4 Vztah náboženství k předchozím tématům

Tato kapitola se zabývá náboženskou perspektivou předchozích témat. Nejprve se analýza zaměří na náboženské sklony požárního sboru, přičemž analyzuje, co dělá z jejich organizace organizaci náboženskou a jakou povahu má „bůh“²¹⁴, kterého uctívají. Budeme se zabývat rozdílem mezi jejich chápáním boha a křesťanským pojetím Boha. Nakonec se podíváme na předešlá témata prostřednictvím křesťanského vnímání Boha.

4.1 Víra požárního sboru

Požární sbor, který je zodpovědný za udržování pořádku ve společnosti, vykazuje známky náboženské organizace. Konkrétně kultu, který uctívá primitivní božstvo. Následně nastíníme prvky jejich organizace, které plní náboženskou úlohu. Také rozebereme, jakého boha uctívají.

Oheň spalující knihy je v centru jejich pozornosti, točí se kolem něj všechny jejich myšlenky a smysl jejich životů.²¹⁵ Uctívají oheň, protože reprezentuje jejich boj proti chaosu a absolutnímu zlu.²¹⁶ Montag si tuto skutečnost uvědomuje, což ho vede k vystoupení z jejich náboženské struktury.²¹⁷

To, že se z ohně stal „bůh“, je přirozený a téměř nevyhnutelný výsledek eskalování konfliktu ve společnosti. Požárníci předpokládají, že bojují s nepřitelem ve jménu klidu a míru. Bojují proti vzdělancům a knihám, které pálí. V jejich očích se z protivníka stává vrchol zla, který ohrožuje základní lidské hodnoty.²¹⁸ Požárníci nad démonickým protivníkem vítězí likvidací oběti, která je zodpovědná za problémy. Obětním obřadem je pálení knih, tím se konflikt vyřeší, takže zase zavládne klid a mír.²¹⁹

Protivník je nositel dvojího zprostředkování. To znamená, že obsahuje záporné i kladné vlastnosti v jedné entitě. Záporné, protože se z protivníka stává vrchol zla, který je zodpovědný

²¹⁴ Požárníci neuctívají jednoho konkrétního boha. Ani nemohou, protože si nejsou plně vědomi svého náboženského chování. Oheň jako bůh reprezentuje všechno posvátné, okolo čeho se točí smysl a cíl jejich organizace.

²¹⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 42.

²¹⁶ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 67. – „Spalte všechno. Spalte všechno. Oheň je jasný, oheň je čistý.“ Beatty vysvětluje těmito slovy cíle požárníků. Oheň získává větší váhu, než by mohl mít jen jako fyzikální jev.

²¹⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 48.

²¹⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 47. – Beatty zapomíná na to, že ti, proti kterým bojuje, jsou lidé. S tímto přístupem se setkáváme při jednom požárnickém výjezdu. Beatty projevuje opovržení ženou, která následně uhoří se svými knihami.

²¹⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 45-64.

za krizi. Kladné vyvěrají z katarze nastolené násilným zlikvidováním tohoto zla, čímž se zase nastolí pořádek.²²⁰

Když má oběť současně absolutně kladné a absolutně záporné vlastnosti, dostává vyšší transcendentní status než lidé, kteří ji obětovali. Proto jsou oběti podřízeni a začínají oběť uctívat jako božstvo. Proces násilného vyhnání nebo zlikvidování oběti má posvátnou atmosféru, která si získá každého člověka.²²¹ Je dokonale zachycena v okamžicích požárního řádění.²²² „Násilí je srdcem a skrytou duší posvátného.“²²³

4.1.1 Klíčové prvky náboženské struktury

Násilné odstranění oběti je jeden ze základních kamenů animistického náboženství. Klíčové prvky náboženské struktury jsou tabu, rituály a mýty.²²⁴

Tabu jsou zákazy zabraňující eskalování konfliktů tím, že zachovávají diferenciaci společnosti. Už jsme zmínili, že hlavním důvodem konfliktů ve společnosti je velké množství lidí se stejným potenciálem k získání objektu touhy. Diferenciace společnosti, přísně rozdělená hierarchickými pravidly, řeší tento problém. Tabu jsou příkazy, které určují tato hierarchická pravidla.²²⁵ Hierarchická pravidla dodržují i požárníci. Beatty je nesporně na vyšší úrovni než Montag a ten uznává jeho autoritu.²²⁶

Hierarchická pravidla dělící společnost se týkají i běžných lidí, kteří jsou striktně odděleni od požárníků. Toto dělení se zakládá na jejich skryté náboženské úloze. V tomto ohledu určuje strukturu hierarchického uspořádání společnosti posvátný oheň. Jako organizace zprostředkují kladné vlastnosti pořádáním spalovacích představení, ale i záporné vynucováním pravidel. Požárníci jsou ohni blíže než ostatní lidé, což rozhoduje o jejich výsadní pozici v rámci hierarchického uspořádání společnosti.²²⁷

²²⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 45-64.

²²¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 71-79.

²²² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 120. – Montag prožívá velkou slast při pálení, i přes to, že pálí svůj dům.

²²³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 49. – tímto citátem Kirwan shrnuje Girardovy závěry obsažené v knize *Násilí a posvátno*.

²²⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 60-63.

²²⁵ Srov. FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Portál, 2017. s. 91-93.

²²⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 60. – Beatty je ten, který Montagovi může nebo nemusí dát volno z práce.

²²⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 18. – Požárníci vyvolávají strach v Clarisse a v celé společnosti rovněž.

Požárníci jsou od ostatních rozeznatelní na první pohled, protože mají specifickou vizáž vyplývající z jejich povolání a protože jsou označeni číslem 451. Symboly jsou důležité pro orientaci v chaotickém světě.²²⁸ Působí jako ujištění, že vládne řád. V případě požárníckého symbolu je dokonale jasný jeho smysl. Toto číslo je symbolem ohně a oheň je symbolem usmíření, a proto je číslo 451 posvátným symbolem a upomínkou na řád ve společnosti.²²⁹ Na lidi to silně působí, protože v rozpadajícím se nejasném světě útěku jsou tyto vztažné body důležitými orientačními majáky.²³⁰

Rituály předvádějí násilný akt na oběti.²³¹ Rituálem je každý požárnícký výjezd za likvidováním knih. Působí jako očkování, které dá společnosti malou dávku násilí, aby všechny nezachvátil velký nezvladatelný konflikt. Požárníci si dávají záležet na velkoleposti podívané, protože událost rituálu plní orientační funkci a musí být co nejvýraznější.²³² Jen máloco tak perfektně dává najevo, že vládne pořádek.²³³

Zajímavou stránkou spalovacích rituálů je požárnícký přístup k tabuizovanosti ohně. Oheň je pro veřejnost v podstatě zakázaný, protože není možné cokoli zapálit. Všechno je vyráběno tak, aby to bylo nehořlavé, i staré věci, které se zdají hodnotné pro svět, jsou potaženy tenkou vrstvou nehořlavého materiálu. Běžný člověk nemá přístup k ohni, ale požárníci ano a ukazují ho ve velkolepých představeních veřejnosti.²³⁴

Podařilo se zařídit, aby svět už nikdy nevzplál konfliktem, ale hrozí nebezpečí, že lidé zapomenou na to, že oheň pálí. Proto je jim čas od času předveden. Lidé tak oheň nechtějí. Vyšší hierarchické postavení je požárníkům předáno i tím, že mají přístup k tomuto tabu a tento přístup také demonstrují.²³⁵

Pokud budeme požárníckou organizaci interpretovat Freudovou perspektivou, bude se vyznačovat jako kmen uctívající animistické božstvo. Oheň bychom mohli pokládat za totemické božstvo, které je uctíváno požárníky. Totem je nedílnou součástí animistických náboženství, je v centru všeho dění a má mocnou sílu ochránce. Jeho síla je tak velká, že

²²⁸ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 46-48.

²²⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15 - 20.

²³⁰ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 49-56.

²³¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 71-76. – Rituál předvádí původní akt násilí na oběti, který je založený na lživém mýtu. Je otázka, jaký je původní násilný akt, který „před dávnými časy“ uklidnil konflikt ve světě Guye Montaga. Tento fakt je skrytý mýtem o Benjaminu Franklinovi, prvním požárníkovi.

²³² Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 48 – Požáry jsou v noci působivější.

²³³ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 55-56.

²³⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 43.

²³⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 117. – Nikomu z obyvatel města neunikne zážitek z pálení knih. Všichni se hrnou, aby se zúčastnili představení.

vyvolává obrovský strach. Proto je totemická moc tabuizována. Totem má dvojí zprostředkování, stejně jako oběť.²³⁶

V Montagově světě je moc ohně tabuizována. Těm, kteří tabu dodržují a chrání, je propůjčena jeho moc. Požárníkům dává privilegované postavení ve společnosti.²³⁷

Mýty jsou posledním ze tří vybraných základních kamenů náboženské struktury. Mýty vyprávějí historii společnosti a to, jak došlo k prvnímu aktu násilí, a také vyprávějí o božském vítězství nad krizí.

Jsou to příběhy propůjčující bohu alibi. Více toho zakrývají, než osvětlují. Jejich vyznavači je vnímají jako věrohodné vyprávění o pravé povaze boha a společnosti. Zakrývají skutečnost vyhnání nebo zlikvidování nevinné oběti, která se následně stala bohem.²³⁸ Bez tohoto mýtu by božská podstata oběti vyprchala. Takový mýtus chrání hlavně svědomí společnosti, která se dopustila násilí.²³⁹

Požárnický mýtus vypráví o Benjaminu Franklinovi, prvním požárníkovi. Pálil knihy ovlivněné škodlivými názory Angličanů. Tento mýtus je mystifikací, která vypráví o stabilním nehořlavém světě.²⁴⁰ Členům sboru se jeví jako absolutní pravda, která věrohodně dokumentuje historii.

To odpovídá mýtům totemických náboženství.²⁴¹ Vyprávějí o řádu od počátku věků.²⁴² Na počátku je praotec dané skupiny. V případě požárníku je praotcem B. Franklin.

Freud by Franklina postavil do pozice praotce, který byl zabit a který trápí svědomí skupiny. Na počátku byl kmen lidí, byli to potomci náčelníka, kterého poslouchali. Záviděli mu jeho moc a privilegované postavení, které mu dopřávalo ženy (matky). Otce zabili, aby získali

²³⁶ Srov. FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Portál, 2017. s. 91-93.

²³⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 17. – Montag je na první pohled rozeznatelný jako požárník a hlavně z něj jde strach. s. 111 – Požárníci se vnímají privilegovaně. Projevuje se to v Beattyho přístupu ke společnosti. Vnímá se jako její ochránce před chaosem.

²³⁸ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 66-71.

²³⁹ Srov. FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Portál, 2017. s. 21-22

²⁴⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – Setkáváme se s přesvědčením, že domy byly vždy nehořlavé. Z toho vyplývá, že požárníci vždy požáry zakládali a nikdy je nehasili. s. 43. – Montag pochybuje o tom, že by požárníci vždy jen pálili. Jiní požárníci na to reagují pohledem do příručky, kde je stručně sepsán mystifikující mýtus. V příručce stojí, že v roce 1790 B. Franklin založil požárníky.

²⁴¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 43. – Každý požárník vlastní knížečku Stručná historie požárníků, která vypráví o smyslu tohoto mýtu.

²⁴² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 66-67.

jeho postavení. Časem se objevují výčitky svědomí. S těmito výčitkami se vypořádají prohlášením otce za posvátného. Tak se z něj stává totem, který se předává po generace. Současně se předává vyprávění o jeho smrti, toto vyprávění zastírá pravdu o synech, kteří ze žárlivosti zabili svého otce.²⁴³

Freudova koncepce násilí byla překonána Girardem. Ten zformuloval svou teorii o povaze násilí ve společnosti v knize *Násilí a posvátno*.²⁴⁴ Často odkazuje na Freudovu práci *Totem a tabu*, protože se v ní dopracoval daleko v pochopení násilí, i když se nakonec zmýlil.

Girardova teorie má širší perspektivu vnímání násilí. U Freuda je rival vždy otec a objekt touhy vždy matka. Girardův přínos je v tom, že rivalem a objektem touhy může být v podstatě cokoli a kdokoli. Girard díky tomuto obratu chápe výstižněji strukturu společenských vztahů.

Co se týče obětního beránka, se oba myslitelé shodují v mýtu jako v systému pro mystifikaci společnosti, která zastírá minulost oběti. Místo otce zabitého syny ze žárlivosti tu je konflikt, který ustane díky přeorientování násilí na nevinnou oběť. V Girardově pojetí nemusí být obětí jen otec, obětí může být jakýkoli člověk, který je vybrán jako bod, do kterého se vybije násilí celé společnosti. Podle Freuda se vražda odehrála jednou v pradávné minulosti. Vzhledem k tomu, že objekt touhy, rival i zástupná oběť může být kdokoli, se podobné násilí neustále opakuje.²⁴⁵

Další důležitý aspekt náboženství, který významně ovlivňuje strukturu společnosti, je určení rozdílu mezi **posvátným** a **profánním**.

Posvátné je to, co je božské. To, co má vyšší transcendentní status než vyznavači toho posvátného. V případě požárníků je představitelem posvátna, ikonická a mytizovaná postava B. Franklina prvního požárníka a s ním spojený oheň. Profánní je to nebožské, to, co patří do reálného a racionálního světa. Profánní je společnost a požárníci, kteří uctívají mýtus o Franklinovi.

Diferenciace na posvátné a profánní současně určuje to, co je uvnitř a co je vně. Uvnitř je to, co je posvátné, a venku je to profánní.²⁴⁶ Požárníci odvozují svůj původ od prapředka B. Franklina, který jim svým posvátným postavením dává právo určovat, co je uvnitř a co vně. Kdo nepatří a kdo patří k požárníkům.

²⁴³ Srov. FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Portál, 2017. s. 91-93

²⁴⁴ GIRARD, René. *Violence and the sacred*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1977.

²⁴⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 66-71

²⁴⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 60-61

Původ odvozený od prapředka požárníkům propůjčuje vyšší hierarchické postavení než mají běžní členové společnosti. Uvnitř pomyslného posvátného kruhu jsou knihy a hlavně oheň, který knihy spaluje. Na druhou stranu to, co je vně skupiny, tedy celá společnost, je profánní. Podle Beattyho je odsouzena k životu v chaosu.²⁴⁷

Je pravděpodobné, že v dávné historii požárníků byl obětován Franklin.²⁴⁸ Obětní beránek získává posvátný status, který legitimizuje mýtus zastírající násilí. Dělení mezi posvátným a profánním ovlivňuje i čas. Ten je obětí rozdělen na čas předtím a potom. Čas předtím je doba chaosu a násilí, čas potom je čas řádu, který přináší božstvo. Čas řádu je ten pravý čas, do něj patří lidé žijící v nové „poklidné“ společnosti. Čas chaosu je ignorován a společnost se chová jako by nebyl. Ve společnosti Montaga se to projevuje například názorem, že domy byly vždy nehořlavé.²⁴⁹

Když Beatty vysvětluje začátky požárnícké organizace, mluví o době války Severu proti Jihu. Zapomenutí na dávnou válku pozoruhodně odpovídá mýtu, který zastírá dávné násilí. Nutnost požárnícké organizace je založena na cenzuře, kterou si žádá masová společnost uchvácená jednoduchým pop-kulturním uměním. Beatty upozorňuje na to, že masovost kultury dostala prostor teprve vynálezem fotografie v 19. století, na kterou navázala televize. V této době také začíná raketový vývoj technologií zrychlení pohybu lidí. Tato doba dala prostor masovému člověku a je to i výchozí bod, který dělí čas na před Franklínem a po Franklínem.²⁵⁰

Mýtus legitimizuje jen poklidnou dobu po násilí, a když se dál děje něco, co nepatří do zaslíbeného klidu a míru, je to vytěsněno z povědomí. Konkrétně se to týká jaderné války. Nespecifikovaná doba, ve které se odehrává Montagův příběh, je v klidném období po jaderné válce. Na tuto skutečnost všichni protagonisty příběhu zapomínají. Stejně zapomínají i na současnou válku, která je čtenáři připomínána občasným přeletem bombardérů.²⁵¹

²⁴⁷ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 111. „Drž se požárníků, Montagu. Všechno ostatní je strašný chaos!“

²⁴⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 43. – Příběh nám přímo nesděljuje informaci o obětování Franklina, ale to by ani neměl vzhledem k tomu, že mýtus pravdu zastírá.

²⁴⁹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 19. – Clarissa pochybuje o tom, jestli byly domy vždy nehořlavé, Montag jí říká, že vždy byly.

²⁵⁰ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 61. – „Všechno se sesychá na senzační závěr.“ To je Beattyho hodnocení umění pro masu.

²⁵¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 79.

4.2 Rozdíl mezi božstvem a Bohem

V následující části se podíváme na to, jaký je rozdíl mezi božstvem, které uctívají požárníci, a křesťanským pojetím Boha. O křesťanském pojetí Boha jsme se zmínili v kontextu útěku podle Maxe Picarda. Bůh představuje konečný důsledek všech věcí.

V předchozí části jsme popsali tajemství, které udělalo z přirozeného společenského jevu tajemnou náboženskou strukturu s mystickou energií, která strhává lidi svou velkou mocí. Požárnícký „bůh“ je další mechanismus, který strhává člověka na útěk. Ten ho stvořil a vybavil božskými vlastnostmi, jen zvrácenými.

Věčnost Boží je nahrazena bezčasím. Člověk rozložený na souhrn možností vnímá čas jen jako souhrn událostí. Minulost i budoucnost přestává mít smysl.²⁵² Tímto způsobem se projevuje Montagova manželka Mildred. Nedokáže si vzpomenout na to, kde se potkali, ani neví, jak je to dlouho. Životní situace jsou vytrženy z času a rozplývají se.²⁵³ Podobně se vyznačuje i mýtus o Benjaminu Franklinovi, prvním požárníkoví. Na jeho základě se deformuje historie, nová „fakta“ téměř nesouvisí s reálnými událostmi.²⁵⁴

Bůh je nepochopitelný a neuchopitelný. Bůh útěku je jako animistický bůh, je iracionální a skrytý v tajemství založeném na strachu a násilí. Skrývá se pod zmíněným mýtem o Franklinovi, který zastírá násilnou minulost, přičemž jsou zbytky násilí připomínány spalováním knih.²⁵⁵ Všichni lidé jsou fascinováni násilím a násilí je předzvěst posvátného. Proto je bůh útěku všudypřítomný.²⁵⁶ Kvůli tajemství je pravá podoba boha skrytá, proto je člověkem stvořený bůh nepojmenovatelný. Podobně nepojmenovatelný jako Bůh, před kterým se utíká.²⁵⁷

4.2.1 Prožívání posvátna

To, že požárníci uctívají oheň jako božstvo, znamená, že jsou schopni jistého druhu náboženského prožitku. Stejným smyslem, kterým vnímají strach a úctu k jejich božstvu, můžou vnímat i pravého Boha.²⁵⁸

²⁵² Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 75-79.

²⁵³ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 51.

²⁵⁴ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 43.

²⁵⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 48. – Požárnícké akce jsou konány jen v noci, aby byly plameny působivější.

²⁵⁶ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 117 – Lidé se hrnou k požárníckému zásahu. Vábí je možnost, že budou svědky násilí.

²⁵⁷ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 75-79.

²⁵⁸ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 26-35.

Pravým Bohem máme na mysli obraz osobního transcendentního Boha, který zjevuje sebe v lásce jako plnost veškerého bytí a osobní smysl lidské individuální existence. Pravost spočívá v jeho transcendentnosti. Tedy v tom, že se vymaňuje racionálnímu myšlení, jeho existence nespočívá v hmotné a racionální povaze světa.²⁵⁹ Analýza odhaluje profánní povahu požárního posvátna.²⁶⁰ Atributy posvátna jsou podmíněny společenskými procesy a posvátnost jim propůjčuje lidské myšlení.²⁶¹

Dále vymežíme pojem posvátno. Vzhledem k tomu, že transcendentní Bůh nepochází z tohoto světa, je neuchopitelný rozumem. Kvůli tomu musí mít náboženství jistou iracionální stránku. Tuto iracionální stránku bychom mohli nazvat posvátno. Prožitek posvátna má ambivalentní povahu, protože se v jednom okamžiku hádá rozum s pocity. To, co vystihuje pojem posvátno, nelze jednoduše definovat, lze ho pouze popisovat, protože jádro jeho smyslu je iracionální. Nemůžeme se mu učit, můžeme ho navodit pomocí vhodných příměrů s vědomím toho, že ho můžeme degradovat.²⁶²

Posvátno nebo numinozita je vnímáno zvláštním pocitovým reflexem. Nejvíce se mu blíží pocit hrůzy. Rudolf Otto tento pocit nazval „mysterium tremendum“,²⁶³ v překladu tajemný úděs. Tremor znamená strach, ale nejde o strach doslova. Strach je jen emoce, která pomáhá vylíčit něco podobného. Jde spíše o hrůzu nebo bázeň. Každý člověk může prožívat obyčejný strach, ten může přejít v panickou hrůzu, která přerůstá v démonickou bázeň. Tady byly položeny počátky animistického náboženství. Schopnost cítit hrůzu je jakási vstupní brána k vyššímu vnímání. Vnímání transcendentních stránek života.²⁶⁴

Požárníci prožívají pocit posvátna k ohni, aniž by si to zcela uvědomovali.²⁶⁵ Je komplikované přemýšlet o náboženství kvůli jeho posvátné stránce. Možnost zaměřit se na něj

²⁵⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 60.

²⁶⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 67. – Beatty se projevuje jako člověk, který dává ohni mnohem větší váhu, než jakou by si zasloužil pouhý fyzikální jev. Aniž by si to uvědomoval, uctívá ho jako řešení všech světových problémů. s. 43 – Knihy, oheň a Franklin jsou v centru pozornosti. Požárníci nemají přesně určeno, jakého boha uctívají, protože ani nevědí, že se chovají jako náboženská organizace. Analýza ukázala, že v podstatě uctívají B. Franklina, oheň a knihy.

²⁶¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 61.

²⁶² Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 20-22.

²⁶³ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 26.

²⁶⁴ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 26-35.

²⁶⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 67. „Spalte všechny, spalte všechno. Oheň je jasný a oheň je čistý.“ Beatty vykládá Montagovi smysl požárního sboru. Jeho

a přemýšlet o něm se ještě více komplikuje, protože začíná samo od sebe. To znamená, že to není racionální projekt, navržený člověkem nebo skupinou. Je to společenský jev, který lidé nevytváří, lidé jsou pouze jeho součástí.²⁶⁶ To komplikuje možnost reflektovat jeho povahu. Požárníkům to zabraňuje reflektovat svou příslušnost k jejich kultu.²⁶⁷

Samovolný a přirozený vznik náboženské struktury je další součástí tajemnosti, která je důležitá pro prožitek posvátna. Náboženské prvky, jako jsou mýty, rituály a tabu, nejsou základním smyslem náboženství. Jsou poutem nebo prostředníkem s jeho smyslem. Požárníci skrze tyto prvky prožívají posvátno. Smysl, kterým ho prožívají, je stejný, jakým můžou prožívat kontakt se skutečně transcendentním Bohem.²⁶⁸

Počátky jakékoliv víry v nadpřirozeno se vyznačují náhodností, a proto se často pletou numinozní pocity s těmi obyčejnými.²⁶⁹ Obyčejný strach z agrese požárníků a přirozený strach z ohně se může snadno poplést s náboženským prožitkem.²⁷⁰

Popletení pocitů může proběhnout i naopak. Člověk může racionalizací pokřivit náboženský prožitek, a tak zaměnit numinozní pocity za normální. To se stává i Montagovi na konci demystifikace. Kvůli držení knih byl nucen unikat před stíháním. Když konečně přestal utíkat a vzdálil se od města, prožívá pocity posvátna. Člověk se přirozeně snaží všechno racionalizovat a tak pocity posvátna zaměňuje za obyčejný strach.²⁷¹

slova jsou nabitá posvátnou energií. Vypráví o dvojím zprostředkování ohně, který všechno spálí a zničí, ale zároveň očistí a rozjasní.

²⁶⁶ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 125-127.

²⁶⁷ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – „z neběžných věcí jde strach...Kniha je jako nabitá puška v nejbližším sousedství. Spal ji.“ – Beatty v jednom rozhovoru s Montagem popisuje, jak funguje řád společnosti. Z toho, co říká, vyplývá, že má přehled o tom, jak to na světě chodí. Ani by ho nenapadlo, že řád, který popisuje, má náboženskou povahu. Vybrané úryvky ukazují, jak strach z neobvyklého prorůstá v agresi, což je předzvěst mechanismu obětního beránka.

²⁶⁸ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 114-124.

²⁶⁹ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 45-60.

²⁷⁰ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 67. – Beatty mluví o své práci jako o posvátném poslání. Všechno chce spálit, jako by oheň přinášel nějaké vyšší dobro. Ve skutečnosti mluví jen o obyčejné práci, ve které je v kontaktu s násilím a spalováním.

²⁷¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 144-145. Montag přestal utíkat před pronásledováním a dostal se pryč z města do přírody. Prožívá náboženské naplnění. Bradbury to vyjadřuje jako uchvácení přírodou. Prožívá naplnění, které ještě nikdy nezažil, a okamžitě se léká kvůli přítomnosti dalšího pronásledovatele, aniž by tam byl někdo přítomný. Pocity se mu pletou dohromady.

K odpovědnému styku s posvátnem je nutná racionalizace.²⁷² Ve světě Guye Montaga není možná, protože učenci, kteří by ji měli na starost, jsou pronásledováni. Absence odpovědného přístupu k posvátnu se projevuje i v tom, jak román popisuje křesťanskou víru. Náboženství je klasicky redukováno na komerční impulzivní zábavu. Vytrácí se z ní veškeré tajemno a moc vlastní všem náboženstvím.²⁷³ Montag ani ostatní lidé nemají přístup k racionalizované víře. Může to být jedním z činitelů, proč lidé tak snadno podléhají požárníckému kultu. V důsledku je jeho cílem rozložit společnost a zbavovat ji niternosti, proto se všichni řítí ještě rychleji na útěk.²⁷⁴

4.3 Náboženství versus klíčové tematické okruhy

V této části nás zajímá, jakým způsobem se promítá náboženská perspektiva do předchozích témat. Prvním zřejmým projevem náboženské perspektivy je to, jak román zobrazuje člověka jako osobu. Rovněž se zaměříme na to, jak jedinec na útěku prožívá posvátno. Nakonec se krátce podíváme na paralelu mezi biblickým textem a románem.

4.3.1 Jedinec

V předchozích kapitolách jsme se věnovali analýze Guye Montaga, konkrétně jeho cestě za objevování jedinečnosti a vlivům, které na něho jako na individualitu působily. Pokud chápeme člověka jako jedinečnou a svobodnou bytost, považujeme ho za osobu. Montag je v románu zobrazený jako osoba, a proto stručně nastíníme, co tento pojem znamená. Dále se podíváme na to, jak Montag prožívá náboženskou stránku své existence.

Pojem osoba má teologický původ a je odvozen z křesťanského myšlení. Osoba je definována důstojností, svobodou a jedinečností. Svět byl stvořen svobodným slovem Božím, a proto není řízen osudem, náhodou nebo opakujícími se cykly. Z toho vyplývá lidská svoboda.²⁷⁵

Podle sv. Tomáše Akvinského je osoba individuální rozumová bytost. Žije v dualitě mezi duchem a tělem, přičemž duch se uskutečňuje prostřednictvím těla. Duch tvoří s tělem celek, který sám sebe vlastní. Osoba je za sebe odpovědná díky rozumu a charakterizuje ji

²⁷² Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 108

²⁷³ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 88-87. „Kristus dnes patří k Rodince. Často mě napadá, jestli by Bůh poznal svého vlastního syna, když jsme ho tak vyšňořili...“

²⁷⁴ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – „Všichni musíme být stejní.“ Požárníci jsou „ochránci klidu naší mysli“.

²⁷⁵ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 20-26.

svobodná vůle.²⁷⁶ Akvinský navazuje na Aristotela, který rovněž považoval člověka za rozumného tvora kombinujícího ducha a tělo. Akvinský jeho koncepci překonal tím, že duch tvoří s tělem jednotu a současně ho přesahuje. Duch není jen formou těla, ale dar od Boha, který má cíl a původ existence v Bohu.²⁷⁷

Duše je část, která má transcendentní povahu a vymyká se hmotě. Duše je propojení s absolutním a nekonečným bytím Boha, což dělá z člověka transcendentní bytost.²⁷⁸

Později se filozofie zaměřila na člověka jako na subjekt. Snažila se stanovit hranice bezpečného poznání, přičemž člověk měl být měřítkem tohoto poznání. Ukazuje se, že výsostné postavení člověka je problematické. Filozofie zkoumá, jaké jsou hranice lidské svobody a individuality.²⁷⁹

Jedním z filozofů hledajících místo člověka v existenci je Søren Kierkegaard. Kierkegaard hledal odpovědi na otázky, co prakticky, tady a teď v přítomnosti máme dělat.²⁸⁰ Jeho perspektivou jsme sledovali vývoj osobnosti Guye Montaga. Ten hledal svou cestu k vnitřní jedinečnosti a svobodě. Musel vystoupit z estetického stádia existence a přejít do etického, kde má odpovědnost sám za sebe a směřuje k svobodnějšímu životu.

Montag je v etickém stadiu odkázán jen sám na sebe. Je konfrontován se svou konečností a malostí. Dalo by se říci, že prožívá závrať ze svobody. Řešení této závratě je ve víře v Boha, který poskytne oporu člověku žijícímu v úzkosti a marnosti.

S vírou přechází do náboženského stádia existence. Existencionální úzkost nezmizí, protože je nevyhnutelně spjata s lidskou konečností a malostí v celku bytí. Víra a hlavně uvědomění Boží přítomnosti, poskytuje útěchu, protože strádání je najednou smysluplné.²⁸¹

Boží oporu už nemůže získat svou pílí a snažením, musí mu být dána jako dar. Předtím, než tento dar dostane, je konfrontován s paradoxem božskosti. Tento paradox spočívá ve vztahu mezi konečným a nekonečným. Jinak řečeno mezi pozemskou a božskou částí člověka, které se v něm spojují.²⁸²

²⁷⁶ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. s. 33-49.

²⁷⁷ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. s. 42-48.

²⁷⁸ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 26-28.

²⁷⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1996. s. 28.

²⁸⁰ Srov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 393-396.

²⁸¹ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 218-224.

²⁸² Srov. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc: Votobia, 1995. s. 197-203

Při kontaktu s tímto paradoxem Montag prožívá posvátno. Podle Otta je to pocit existenciálního odhodnocení.²⁸³ Člověk stojí tváří v tvář velkoleposti boží existence a v kontrastu s ní vynikne lidská nicotnost a závislost na Bohu jako na stvořiteli. Člověk stojí před Bohem a myslí si: „Já nejsem nic, ty jsi vše.“²⁸⁴ Montag prožívá odhodnocení během cesty za životním naplněním. Opakovaně se mu vrací pocit beznaděje a zbytečnosti.²⁸⁵

4.3.2 Útěk

Montag je osoba s transcendentní podstatou, která mu dává jedinečnost a svobodu. Už jsme popsali fenomén útěku, při kterém člověk utíká právě před touto hlubší podstatou a před Bohem. Vzhledem k tomu, že transcendentní stránka člověka je božské povahy, nejde jedno bez druhého. Pokud člověk utíká před Bohem, utíká před svou vnitřní svobodou a naopak.²⁸⁶

Montag se z útěku úspěšně vymaňuje. Popsali jsme vnitřní nezkrotné nutkání, které ho vedlo k hledání vyššího naplnění. Prvním krokem na cestě za naplněním je uvědomit si přítomnost úzkosti podmíněné absencí transcendentního životního naplnění.²⁸⁷ Dokud si to neuvědomoval, byla jeho úzkost skrytá, a když byla skrytá, hnal se za slastí, aby na úzkost stále nemyslel. Takto vypadá život všech lidí kolem něj. Jen hrstka z nich nachází odvahu vypořádávat se s úzkostí.

Tento proces nám napovídá, že všichni neutíkají před Bohem, ale k Bohu, protože všichni někde hluboko uvnitř cítí hlad po vyšším naplnění, který je žene na útěk.²⁸⁸ Tomuto hladu, který ukojí jen splynutí s Bohem, se věnoval i svatý Augustýn.:²⁸⁹ „Stvořil jsi nás pro sebe a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě.“²⁹⁰

²⁸³ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 25. – „...**odhodnocení** subjektu, čili sebe. Pocit naprosté závislosti předpokládá pocit naprosté vzdálenosti a nedostupnosti.“

²⁸⁴ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 33.

²⁸⁵ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 22-24. – Montag prožívá odhodnocení, když na počátku zjišťuje, že není šťastný. Následně cítí obrovskou úzkost, která dál roste. s. 90 – Montagova úzkost dál roste a nakonec má pocit, jako by ani nebyl. Má pocit, jako by byl mrtvý.

²⁸⁶ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. s. 33-40.

²⁸⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 21-29.

²⁸⁸ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 151-155.

²⁸⁹ Augustin. *Svatý Augustin. Judaismus a křesťanství*. [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://svatyaugustin.estranky.cz/clanky/dalsi-tematicke-prace/augustin.html>

²⁹⁰ AUGUSTIN. *Vyznání*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2019. s. 30.

Když se Montag vymaňuje z útěku, prožívá odhodnocení. Toto odhodnocení je nezbytně nutné k splynutí s Bohem. Odhodnocení je jako pocit závislosti. Konkrétně je to pocit závislosti na Bohu.²⁹¹

Když Montag přestává mít své já, začíná konečně žít v Bohu. Tím se vymaňuje z útěku a vstupuje do náboženského stadia existence.²⁹² V románu je tato situace vykreslena zabitím náhradní oběti za Montaga. Alegoricky vykresluje kontakt s posvátnem.

Montag unikl před pronásledováním a prožívá klid a konec shonu, ale není to definitivní přestřižení kontaktu se světem útěku a starým životním přístupem. Jeho staré já musí definitivně zmizet. Tato situace je vykreslena smrtí oběti. Když Montag unikl před stíháním, policie si našla obětního beránka jinde. Dav potřeboval vidět, že jeho stíhání dopadlo ve prospěch pronásledovatelů. Vybrali si náhodného muže, vzdáleně podobného Montagovi, kterého zabili. Tento akt byl natáčen a vysílán na telestěny pro všechny dychtivé diváky. Zabili ho. Obecenstvo dostalo svůj šťastný mýtický konec.²⁹³

Montagovo staré já je mrtvé a ten nový člověk, který se snažil najít vyšší naplnění, může svobodně žít. Pokud člověk nemá své já, může splynout s Bohem.²⁹⁴ Je to, jako by přestalo existovat tělo a mysl, které člověka rozptyluje a vrhá ho na útěk, už existuje jen duše stvořená Bohem.²⁹⁵

4.3.3 Pořádek

Již jsme se zabývali udržováním pořádku ve společnosti z náboženské perspektivy, nyní se krátce podíváme na paralelu mezi biblickým textem a románem. Příběh, který jsme analyzovali, vypráví o skutečné povaze násilí ve společnosti. Vypráví o něm podobným způsobem jako Bible.

Girard zjistil, že biblický text víc než jakýkoli jiný vypráví pravdu o povaze násilí ve společnosti. Evangelia vyprávějí o násilí nejdůležitěji, díky Ježíši Kristu, který se dobrovolně stává obětním beránkem.

Evangelium popisuje přesně opačný mechanismus než ten, kterým se řídí animistická náboženství. Místo usmíření konfliktu přeměrováním násilí na oběť, která se stane modlou, se

²⁹¹ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 33.

²⁹² Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 151-155.

²⁹³ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 150. – „Pronásledování skončilo, Montag je mrtev, zločin proti společnosti je pomstěn.“

²⁹⁴ Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 30-35.

²⁹⁵ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 151-155.

Ježíš dobrovolně obětuje. Tím ukazuje pronásledovatelům jejich vinu. Dobrovolné obětování znemožňuje vytvořit lživý mýtus, který legitimizuje božstvo a zastírá násilí.²⁹⁶

V našem románu se vyskytuje zajímavá shoda s Girardovými závěry o biblickém textu. Montag jako štvanec, který má pykat za hříchy společnosti, skrývá Bibli. Příběh ji vykresluje jako nejdůležitější z knih, které se mu podařilo ukořistit. Vyvrcholení Montagovy cesty přichází, když se rozpomíná na úryvek z bible, který četl. Na první pohled se zdá, že je tento okamžik významný jen proto, že díky jeho strastiplné cestě přežívá důležitý kousek vzdělanosti. Ve skutečnosti tak přežívá kus textu, který vypráví o pravé povaze násilí a umožňuje společnosti nechovat se způsobem, který ji přivádí do záhuby.²⁹⁷

²⁹⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 71-93.

²⁹⁷ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 165. – „A z obou stran potoka bylo dřevo života, přinášející dvanáctero ovoce, na každý měsíc vydávajíc ovoce své a listí své ke zdravý národů.“ Zj 22,2

5 Transkulturní perspektiva

Tato kapitola se věnuje transkulturní perspektivě témat, která jsme rozebírali. Nejprve se budeme zabývat terminologickým vymezením pojmu kultura a tomu, co znamená předpona trans- v souvislosti s kulturou. Dále se podíváme na projevy transkulturality v zobrazení jedince, ve fenoménu útěku a ve vztahu k udržování pořádku. Projevy transkulturality budeme zkoumat na půdorysu vybraného románu.

Transkulturní komunikace umožňuje hledání skrytých rozměrů mezilidské vzájemnosti. Odlišným jedincům umožňuje najít společnou řeč a tak slouží člověku.²⁹⁸

5.1 Význam pojmu transkulturní

Nejprve vymezíme pojem **kultura**. Tento pojem je zdánlivě jednoduchý, ale při hlubším zkoumání se ukazuje, že je velmi komplikovaný. Je obrovské množství definic a názorů na to, co přesně kultura je.²⁹⁹ Poprvé kulturu formálně definoval evolucionista Edward Burnett Tylor v knize *Primitivní společnost*.³⁰⁰ Jeho definice zní: „Kultura nebo civilizace v nejširším etnografickém smyslu slova je komplexní celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, mravy, obyčeje a všechny další schopnosti a zvyklosti, které si člověk osvojí jako příslušník společnosti.“³⁰¹

Tuto definici dodnes považují mnozí antropologové za hodnotnou, ale pro chápání transkulturní perspektivy je nedostatečná. Nebere zřetel na flexibilitu člověka. Kulturu bychom měli brát jako dynamický mechanismus lidského uchopování světa, protože se všechny kultury neustále proměňují a prolínají.³⁰² Člověk zformoval kulturu a kultura stěžejně formuje člověka.

Předpona **trans-** dává kulturu do úplně nových souvislostí a znamená více než pouhý přesah. Trans- odkazuje k transcendentní dimenzi kultury. Pokud bychom tento pojem vnímali jen jako přesah nebo prolínání kultur, vzdali bychom se vyššího rozměru, který je podle Burdy

²⁹⁸ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 11-19.

²⁹⁹ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. s. 30-32.

³⁰⁰ TYLOR, Edward B. *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art and custom*. Mineola, New York: Dover Publications, 2016.

³⁰¹ Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s. 25.

³⁰² Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 23.

nepostradatelný.³⁰³ Musíme přesně určit, jakou transcendenci ve vztahu ke kultuře máme na mysli, protože různé pohledy na ni by výrazně měnily význam pojmu jako celku.³⁰⁴

Přístup k transcendenci můžeme vnímat perspektivou Emmanuela Levinase. Spolehlivou transcendenci hledá v náboženské víře. Je to víra v někoho druhého, kdo naprosto přesahuje lidské možnosti poznání. Tajemství a neuchopitelnost provokuje k navazování vztahu s transcendencí.³⁰⁵

Skrze Levinasovu perspektivu jsme popsali **vertikální** transcendenci, která se vymyká vědění. Přesahuje svět, ve kterém žije člověk, a vztahuje se k nejvyššímu bytí. Existuje ještě **horizontální** transcendence, která se týká spíše pozemských věcí, jako je například morálka.

Transkulturalita by měla být zakořeněna ve vertikální transcendenci. Ta poskytuje každému člověku, ať má jakékoli kulturní zázemí, společný vztah k onomu neuchopitelnému bytí.

Pokud kultura nemá vztah k transcendenci, vzniká pouze relativně transcendingující multikulturalismus. Ten funguje jako směsice kultur, kterým chybí integrita, kterou propůjčuje vztah k vyšším ideálům, jako jsou nepodmíněnost a absolutno.³⁰⁶

5.2 Projevy transkulturality v románu *451 stupňů Fahrenheita*

5.2.1 Jedinec

Analýza románu nám ukázala, že Montag vychází ze starých zažitých pravidel a objevuje nová. Dalo by se říci, že překračuje svůj kulturní rámec a vstupuje do jiného, kde ho determinuje jiná kultura.³⁰⁷ Ta ho formuje zcela odlišným způsobem. Díky Clarisse se ze světa požárníků a masové společnosti dostává do světa menšiny, do světa lidí, kteří mají úctu k moudrosti knih. V tomto případě se jedná o horizontální transcendenci, kdy transcenduje v reálném světě. Jeho emancipace se vztahuje jen na konečné a světské veličiny.

³⁰³ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 23.

³⁰⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 31.

³⁰⁵ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 34-35.

³⁰⁶ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 36-48.

³⁰⁷ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 113. – Montag má na výběr, jestli zůstane věrný požárníkům, nebo vztahu s Faberem. Požárnícká organizace vs. přátelství s Faberem – požárníci i Faber se řídí naprosto odlišnými kulturními normami. Pro Fabera je kniha poklad a pro požárníky je to zlo.

V předchozích kapitolách jsme zjistili, že nutkání, které Montaga vedlo k objevování nového přístupu k životu, je transcendentní povahy, protože touží po větším životním naplnění.³⁰⁸

Každý člověk touží po naplnění, které dokáže uspokojit jen pravá, tedy vertikální transcendence. Horizontální člověka neuspokojí. Hledání naplnění v reálném a myslí uchopitelném světě člověku nestačí, protože naplnění, které hledá, je v přesahu sebe sama. Pokud se o to pokusí v reálném a uzavřeném světě, vždy se zase vrátí sám k sobě, a tak hledá další možnost, jak se přesáhnout.

Montag se nerozhodl vymanit ze starého zažitého způsobu života, rozhodl se najít smysl života. To, že přesáhl svůj starý myšlenkový a kulturní rámec, se stalo až jako důsledek jeho hledání životního naplnění. Z toho lze vyvodit, že horizontální transcendenci může přirozeně vyvolat ta vertikální.

Montag hledal tuto možnost přesahu v knihách. Měl naději, že v nich najde odpovědi na palčivé životní otázky. Knihy v románu představují přístup k transcendenci. Díky horizontální transcendenci, kterou uskuteční četbou, dohlédne dál za horizont svého poznání. Knihy zprostředkují i vertikální transcendenci, protože uspokojují touhu po přesahu sebe sama. Tuto druhou stránku knih podtrhává fakt, že poslední kniha, kterou Montag vlastní a ze které si zapamatoval výňatek, je Bible. Je to kniha o transcendentním Bohu, takže se naprosto vymyká lidskému chápání a reálnému světu.

5.2.2 Útěk

Už víme, že svět, ve kterém Montag žije, je světem útěku. V tomto světě stojí všichni lidé před výzvou vymanit se z něho. Působí na ně jako vězení. Lidé si toto vězení vystavěli sami, stejně jako si vytvářejí určitou kulturu. Tito lidé potřebují transkulturalitu, aby přesáhli staré způsoby myšlení. Vzhledem k tomu, že k vymanění se z útěku je třeba splynout s Bohem a najít kontakt se svou niterností, je třeba vertikální transcendence.³⁰⁹

Útěk bychom mohli interpretovat jako přílišný důraz na falešnou transcendenci. Nutí nás být v začarovaném kruhu, ve kterém se uzavíráme před realitou. Hledání vyššího naplnění v hmotném světě vzdaluje od pravdy.³¹⁰ V románu je nesčetněkrát ilustrováno, že je snadnější ukojit vnitřní touhu po transcendenci v hmotném světě, než se vydat na strmou cestu za

³⁰⁸ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 86. – Montag si přesně formuluje své přání, chce prohlédnout a být schopný chápat svět, ve kterém žije.

³⁰⁹ Srov. PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Praha: Dauphin, 2016. s. 151-155.

³¹⁰ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 36-43

vertikální transcendenci.³¹¹ Je třeba usilovat o probuzení mysli, a ne vyžívat se v rozptylující zábavě.³¹²

Montagova cesta za naplněním je v tomto případě i cíl, protože cíl samotný je nedosažitelný. Když míříme k něčemu, co přesahuje náš svět, přirozeně se musíme vyrovnávat s malostí naší existence. Ta spočívá v její neschopnosti dosáhnout onoho vyššího bytí, ale směřování k němu je obohacující.³¹³ Když se Montag vymaňuje z útěku, daří se mu to díky askezi, protože zábava odvádí od niternosti. Bez niternosti by nemohl být v kontaktu s realitou.
314

5.2.3 Pořádek

Pokud se podíváme na problém udržování pořádku ve společnosti z transkulturní perspektivy, objevujeme její nutnost s větší naléhavostí.

Montag byl nejprve součástí systému udržujícího pořádek, a proto se přímo podílel na zprostředkování násilí a v důsledku i na rozkladu společnosti. Jeho příslušnost k požárníkové organizaci je podobou útěku před realitou.

Na počátku cesty za uvědoměním si nevšimá zvrhlosti požárníkové organizace, i přesto jej jeho činy vedou k vystoupení z požárníkové sboru. Montagova vede touha po vyšším naplnění. Z toho lze vyvodit, že usilování namířené na vertikální transcendenci přiměje člověka k pohybu v horizontální transcendenci, aniž by to plánoval.

Společenská situace, ze které se Montag vymaňuje, nám připomíná důležitost tolerance. V románu je rozklad společnosti způsoben netolerancí menšin. Intolerance a nesnášenlivost si nakonec vyžádají obětního beránka.³¹⁵

Odpovědný přístup k toleranci je úkol pro transkulturní komunikaci. V toleranci je třeba dát pozor na pluralismus, jehož ideou není respekt ke druhému, ale snaha o jednomyslnost. Idea

³¹¹ Srov. BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 15. – Montag posedlý rozkoší ze žhářství. s. 20 – Mildred je závislá na prášcích na spaní. s. 30 – Mildred je závislá na telestěních. s. 70 – když má Montag úzkosti a snaží se jim čelit, Mildred ho pokouší, aby se uklidnil díky rychlé jízdě autem a přejížděním zvířat.

³¹² Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 125.

³¹³ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 123-127.

³¹⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 124.

³¹⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Praha: Plus, 2015. s. 65. – „Celý ten trik provedla, díky bohu, technika, využití mas a tlak menšin. Dnes díky tomu můžeš být neustále spokojený, číst si komiksy, oblíbené senzační životopisy anebo časopisy plné inzerátů.“

jednomyslnosti podporuje masovost společnosti, která se snadno stává davem, a jak jsme již ukázali, dav má nevyhnutelné sklony k násilí.³¹⁶

5.2.4 Náboženství

V úvodu této kapitoly jsme nastínili, že je důležité jasně specifikovat, o jakou transcendenci se v pojmu „transkulturní“ jedná. Je rozdíl mezi vertikální a horizontální transcendencí. Vertikální transcendence je velmi důležitá pro pravou transkulturalitu.

Vyšší hodnoty, ke kterým se transkulturní komunikace vztahuje, budou spolehlivé, pokud budou podloženy transcendentním základem lidské důstojnosti, ze kterého vychází pojetí člověka jako osoby. Tolerance jednoho člověka ke druhému je možná, jen pokud jsou lidé pokládáni za osoby. Tento pojem je teologického původu, pokládá člověka za jedinečnou a důstojnou bytost.³¹⁷

Díky analýze náboženského rozměru románu můžeme načrtnout diferenci mezi falešnou a pravou transcendencí. Struktura románového narativu, konkrétně udržování pořádku, nám ukazuje, že falešná transcendence (víra požárního sboru) je nebezpečná a přispívá k eskalování konfliktu ve společnosti.³¹⁸

³¹⁶ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 139-160.

³¹⁷ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. s. 42-48.

³¹⁸ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. s. 36-48.

Závěr

Hlavním cílem práce bylo popsat úlohu člověka v románu *451 stupňů Fahrenheitů*, konkrétně jsme se zaměřili na udržování řádu ve společnosti. K tomuto cíli jsme se dopracovali skrze dílčí cíle, ve kterých jsme se zabývali těmito tématy: sebedefinování jedince, útěk před realitou tohoto jedince, řád ve společnosti a náboženská stránka zmíněných témat. Následně se budeme věnovat odpovědím na výzkumné otázky, které směřují k cílům práce.

Zkoumali jsme **zobrazení jedince** perspektivou hrdiny románu Guye Montaga. Základní oporu pro další analýzu poskytla práce E. Coretha. Jedinec se definuje na základě kontaktu s druhými lidmi. Vycházejíce z práce M. Bubera a M. Levinase jsme zjistili, že intimní vztah s bližními hraje naprosto stěžejní roli. Dále jsme se zabývali tím, jak Montag začal problematizovat svůj vztah ke světu. Ukázalo se, že ho k tomu vedla existencionální úzkost, která je podle S. Kierkegaarda smyslem lidské existence a žádá si transcendentní životní naplnění. Montag prožil zhroucení vlastní domnělé autonomie, kterému jsme se věnovali perspektivou R. Girarda. To mu umožnilo vykročit na cestu ke svobodnějším životu. I přes to, že je Montag osoba a jako osoba je svobodný a důstojný jedinec, se musel odpovědně postavit k realitě a s obtížemi se vyrovnávat s životními problémy.

Úlohou člověka v románu *451 stupňů Fahrenheitů* je vyvíjet se k transcendentnímu životnímu naplnění. Guy Montag se jeví jako průměrný člen společnosti, dokonce je členem struktury, která má na starosti udržování pořádku, má však svůj tajný vnitřní svět, ve kterém je ale skrytá úzkost.

Díky práci M. Picarda jsme zjistili, že Montag žije ve světě útěku. Svět je plný lidí, kteří se oddávají zábavě, aby utekli od úzkostné reality. Mimetická teorie touhy poukazuje na to, že napodobování touhy společnosti po rozptýlení strhává k ještě rychlejšímu útěku. V románovém světě hraje útěk tak velkou roli při formování kultury a lidských názorů, že je téměř nemožné se z něj vymanit. Nejprve se zdá, že společnost utíká před Bohem, ale ukáže se, že všichni utíkají k Bohu. Člověk trpící existencionální úzkostí se jí snaží vyhnout, a proto utíká. Tato úzkost je však bažením po skutečně transcendentním smyslu bytí, tedy po Bohu. Jedinec tak utíká v konečném důsledku k Bohu.

Struktura románového světa, popsaná jako svět útěku před realitou, pozoruhodně přesně odpovídá našemu reálnému světu, o kterém psal M. Picard. Ukázalo se, že útěk před realitou

hraje významnou roli při sebedefinování jedince a přímo souvisí s dalším klíčovým tématem, a to s udržováním pořádku ve společnosti.

Udržování pořádku ve společnosti jsme podrobili analýze na základě práce R. Girarda. Montag zpočátku dokonale zapadá do společnosti, protože je pod vlivem davové mentality. Ta ho nutí jednat na základě společenského diskurzu, který udává většina. Člověk v davu ztrácí svou individualitu a tak utíká sám před sebou a před svými problémy. Když si to Montag uvědomí, přestane do většiny zapadat. Proto je společností vyloučen a stává se štvancem. Zjistili jsme, že pořádek ve společnosti je nestabilní a jedním z hlavních důvodů nestability je miméze touhy. To pomáhá udržovat mechanismus obětního beránka, který funguje na principu přesměrování násilí na nevinnou oběť.

Problém pořádku a násilí ve společnosti úzce souvisí s náboženskými strukturami. Lidé, kteří se podílejí na likvidaci nevinné oběti, se chovají, aniž si to uvědomují, jako vyznavači animistického božstva. Oběť získává vyšší transcendentní status a ve jménu její posvátnosti se násilí musí pravidelně opakovat.

Zjistili jsme, že násilí je skrytou duší posvátného, a podívali jsme se na to, jak protagonisté příběhu prožívají kontakt s posvátnem. Posvátno je transcendentní stránkou reality, která je díky svojí iracionalitě těžko uchopitelná. Její neuchopitelnost hraje významnou roli při směřování posvátné úcty k Bohu.

Úlohu člověka ve světě románu jsme popsali. Předpoklad, že úloha románového hrdiny se shoduje s úlohou člověka v reálném světě, jsme ověřili v souladu s vnímáním vybraných filozofů.

Práce mi v mé oblíbené knize umožnila objevit mnoho skrytých poselství. Příběh románu je napsán srozumitelným jazykem a díky němu jsem si mohl uvědomit a osvojit filozofické myšlenky na úplně jiné úrovni. Začal jsem si více uvědomovat křehkost lidské morálky. Žil jsem v iluzi, že sám instinktivně nejlépe poznám, co je dobré a zlé. Práce mi však ukázala, že mě tyto moje instinkty mohou snadno zklamat.

Bibliografie

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překl. 3., v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0953-1.
- ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005 13-5.
- Augustin. *Svatý Augustin. Judaismus a křesťanství*. [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://svatyaugustin.estranky.cz/clanky/dalsi-tematicke-prace/augustin.html>
- AUGUSTIN. *Vyznání*. Vydání druhé. Přeložil Ondřej KOUPIL, přeložil Marie KYRALOVÁ, přeložil Pavel MAREŠ. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2019. Fontes (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7566-086-2.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Praha: Ekumenická rada církví ČSR 1984, český ekumenický překlad.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita*. Přeložil Jarmila EMMEROVÁ, přeložil Josef ŠKVORECKÝ. V Praze: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0407-7.
- BUBER, Martin. *Já a Ty*. Přeložil Jiří NAVRÁTIL. Praha: Kalich, 2005. Kairos (Kalich). ISBN 80-7017-020-4.
- BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.
- CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. V Praze: Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8.
- CORETH, Emerich. *Co je člověk?*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. Studium (Zvon). ISBN 80-7113-170-9.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Přeložil Ludvík HOŠEK. Praha: Portál, 2017. Klasici. ISBN 978-80-262-1249-2.
- GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha: Československý spisovatel, 1968. Dílna (Československý spisovatel).

- GIRARD, Rene. *Violence and the sacred*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, c1977. ISBN 0801819636.
- HAŠKA, Petr. Levinasova etika. <https://www.getsemany.cz/node/3728> [online]. Alešova 1247, 252 28 Černošice: Institut ekumenických studií v Praze, 2000, 2000 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/104#comment-form>
- KIERKEGAARD, Søren Aabye. *Bud' alebo*. Bratislava: Kalligram, 2007. ISBN 8071499137.
- KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0.
- LEVINAS, Emmanuel a Miroslav PETŘÍČEK. *Etika a nekonečno*. 2. vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ, přeložil Miloš REJCHRT. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-394-0.
- MOLÁKOVÁ, Jana. Hannah Arendt: Od masové společnosti k holocaustu. <https://manipulatori.cz/> [online]. Rybná 716/24, Staré Město, 110 00 Praha 1: Manipulátoři.cz, 2015, 6.10.2015 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/hannah-arendt-od-masove-spolecnosti-k-holocaustu/>
- MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Přeložil Hana ČERVINKOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-25-3.
- R. NEŠPOR, Zdeněk, ed. Masa. *Sociologická encyklopedie* [online]. Jilská 1, 110 00 Praha 1: Sociologický ústav AV ČR, 2018 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masa>
- R. NEŠPOR, Zdeněk. Dav. https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana [online]. Jilská 1, 110 00 Praha 1: Sociologický ústav AV ČR, 2018, 10. 11. 2018 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav>
- OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8.
- PICARD, Max. *Člověk na útěku*. Přeložil Ladislav JEHLIČKA, přeložil Marek PŘIBIL. V Praze: Dauphin, 2016. ISBN 978-80-7272-893-0.

- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0.
- TYLOR, Edward B. *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art and custom*. Mineola, New York: Dover Publications, 2016. ISBN 0486807517.
- WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Ve Votobii vyd. 2. Olomouc: Votobia, 1995. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-015-3.